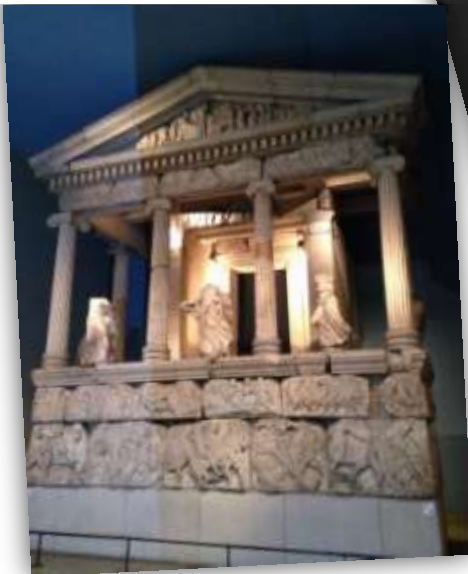

Ερευνητική εργασία της Λυκείου

Σχ. Έτος :2014-15

Λύκειο Θεσπρωτικού

Αρχαία μνημεία και έργα τέχνης σε ξένα
μουσεία

Ομάδες.

1. Τσιάτσος-Τσιάτσος- Μάτης- Ντίσιου- Φίντζος
Ελγίνεια μάρμαρα
2. Πάντος-Νίκας-Μπόμπορη-Παπαναστασίου-
Παπαδημα-Ζορμπάς
Πώς φύγανε τα αρχαία μνημεία, που και που βρίσκονται.
3. Κοκκινη-Τσώλη-Κώστας-Μπακάρας-Ζαντέγια-
Ζαντέγια
Προσπάθειες επιστροφής (από ποιους , πότε και ποιες ενέργειες γίνανε)
4. Τζίμας-Τσάτσος-Μπόμπορης-Φίντζος(Γ)-
Παπαλιά
Συνέπειες για το πολιτισμό (Οικονομία, εκπαίδευση, τουρισμός, πολιτιστική κληρονομιά)

Ελγίνεια Μάρμαρα

Ως **Ελγίνεια Μάρμαρα** είναι γνωστή μία συλλογή γλυπτών που προέρχονται από την Ακρόπολη των Αθηνών τα οποία μεταφέρθηκαν στην Βρετανία το 1806 από τον Τόμας Μπρους, 7ο κόμη του Έλγιν, πρέσβη στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 1799 μέχρι το 1803. Εκμεταλλευόμενος την Οθωμανική ηγεμονία στην ελληνική επικράτεια, κατάφερε και απέκτησε φερμάνι από τον Οθωμανό Σουλτάνο για την αποκαθήλωσή τους από τον Παρθενώνα με σκοπό την μέτρηση και την αποτύπωσή τους σε σχέδια, και στη συνέχεια προχώρησε στην αφαίρεση και φυγάδευσή τους. Τα γλυπτά αυτά αποθηκεύτηκαν στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου το 1816. Το οθωμανικό φερμάνι, που κατέχει το Βρετανικό Μουσείο "δεν φέρει την υπογραφή και τη σφραγίδα του Σουλτάνου ή τη συνήθη επίκληση στο Θεό, και χωρίς αυτά, ο Elgin και συνεπώς το Βρετανικό Μουσείο δεν έχουν καμία νομική απόδειξη της κυριότητας των Γλυπτών του Παρθενώνα", σύμφωνα με έκθεση ειδικών (Ενημερωτικό Δελτίο, Νοβ.2008. Το 1936 τοποθετήθηκαν στην έκθεση Duveen που δημιουργήθηκε για αυτό το σκοπό. Από το 1983, με πρωτοβουλία της τότε Υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, η Ελλάδα καταβάλλει προσπάθειες να φέρει τα Ελγίνεια πίσω στην Αθήνα. Η προσπάθεια των ελληνικών αρχών για την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα στο τόπο καταγωγής και κατασκευής τους υποστηρίζεται ενεργά από διεθνή, ομότιπλη επιτροπή. Η αναγκαιότητα της επιστροφής τους στην Ελλάδα επιβεβαιώνεται και από την επίσημη θέση της εκπροσώπου της UNESCO, με βάση την αρχή της διατήρησης της ακεραιότητας των μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Κατά καιρούς έχουν δει τη δημοσιότητα διάφορες προτάσεις από έγκριτους, ουδέτερους παρατηρητές, με σκοπό την εξεύρεση μιας λύσης στη διαφωνία Ελλάδας και Βρετανικού Μουσείου επί του ζητήματος της επιστροφής των κλεμμένων γλυπτών.

Σε ανακοίνωση που εξέδωσε το Βρετανικό Μουσείο τον Απρίλιο του 2007, αναφέρεται ότι δεν προτίθεται να παραχωρήσει την κυριότητα των Γλυπτών του Παρθενώνα σε ελληνικό μουσείο. Νεότερη ανακοίνωση του Βρετανικού Μουσείου (2009) ανέφερε πως, με την ευκαιρία των εγκαινίων του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, θα ήταν διατεθειμένο να

δανείσει τα Ελγίνα, αρκεί η ελληνική κυβέρνηση να αναγνωρίσει το δικαίωμα ιδιοκτησίας τους στο Μουσείο. Η ελληνική κυβέρνηση απέρριψε την πρόταση.

Η εν λόγω συλλογή γλυπτών περιλαμβάνει μερικά από τα γλυπτά των αετωμάτων, των μετοπών που απεικονίζουν μάχες μεταξύ των Λαπίθων και των Κενταύρων, αλλά και της Ζωφόρου του Παρθενώνα που κοσμούσε το ανώτερο τμήμα των τοίχων του σηκού του ναού σε όλο τους το μήκος. Ως εκ τούτου, αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 1/2 από ό,τι απομένει από τη γλυπτική διακόσμηση του Παρθενώνα που διασώθηκε: 75 μέτρα από τα αρχικά 160 μέτρα, 15 από τις 92 μετόπες, 17 τμηματικές φιγούρες από τα αετώματα, όπως επίσης και άλλα τμήματα της αρχιτεκτονικής. Τα αποκτήματα του Έλγιν περιλαμβάνουν ακόμη αντικείμενα από άλλα κτίρια της Αθηναϊκής Ακρόπολης: το Ερέχθειο, που μεταβλήθηκε σε ερείπιο κατά τον ελληνικό αγώνα της Ανεξαρτησίας (1821-33), τα Προπύλαια και τον Ναό της Αθηνάς Νίκης. Ο λόρδος Έλγιν πήρε περίπου τα μισά από τα γλυπτά του Παρθενώνα και από τα υπόλοιπα δημιουργήθηκαν εκμαγεία σε γύψο. Στη συλλογή των μαρμάρων δόθηκε το όνομα του λόρδου Έλγιν

ΠΗΓΗ: ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

Το 1801, ο Τόμας Μπρους, 7ος κόμης του Έλγιν, πρεσβευτής της Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη, με ένα φερμάνι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στήνει σκαλωσιές στην Ακρόπολη για να αντιγράψει τα περίφημα μνημεία, πράγμα που λίγο καιρό αργότερα θα αποβεί μοιραίο για την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά.

Μέσα σε λίγα χρόνια ο Έλγιν, συγκέντρωσε 33 φορτία αρχαιοτήτων από τον Παρθενώνα, κόβοντας τις ζωφόρους σε μικρότερα κομμάτια για να μπορούν να μεταφερθούν, αφαιρώντας γλυπτά που ήταν σκαλισμένα στο ίδιο το μνημείο. Αποτέλεσμα της πράξης του Έλγιν ήταν ο κατακερματισμός του σπουδαιότερου συμβόλου της ελληνικής αρχαιότητας, αλλά ταυτόχρονα και η φθορά των λεηλατημένων μνημείων.

Για να επιτύχει την μεταφορά των μνημείων στην Αγγλία, ο Έλγιν

ναύλωσε πλοία, ένα εκ των οποίων βυθίστηκε στην περιοχή του λιμανιού των Κυθήρων. Η μεταφορά των μαρμάρων, ολοκληρώθηκε το 1812 με κόστος 74.200 λίρες. Χρεωκοπημένος και προσπαθώντας να βρει αγοραστή, ο Έλγιν αποθήκευσε τα μνημεία σε ένα υπόγειο του σπιτιού του υπό αντίξοες συνθήκες, ενώ το 1816 κατάφερε τελικά να τα πουλήσει στη Βρετανική Κυβέρνηση. Από το 1832, μετά την ανεξαρτητοποίησή τους οι Έλληνες ζητούν την επιστροφή των μαρμάρων στο χώρο προέλευσής τους, ενώ παράλληλα ο Έλγιν κατηγορείται για λεηλασία αρχαιολογικού χώρου, δωροδοκία και εξαπάτηση των Τούρκων, που κατείχαν τότε την Ελλάδα. Παράλληλα, το προσωπικό του Βρετανικού Μουσείου θεωρώντας ότι τα μάρμαρα ήταν βρώμικα, χωρίς καμία εξουσιοδότηση, χρησιμοποίησε χάλκινα εργαλεία για να τα καθαρίσει. Ο καθαρισμός της «βρωμιάς» έγινε μέσα σε μία περίοδο 15 μηνών, ενώ στην πραγματικότητα επρόκειτο για την μελόχρωμη πατίνα της ιστορικής επιφάνειας των μαρμάρων. Η Ιστάμενη Επιτροπή του Βρετανικού Μουσείου βρήκε ότι «μετά από ακατάλληλες προσπάθειες να βελτιωθεί το χρώμα των γλυπτών, μερικά πολύ σημαντικά κομμάτια είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές».

Επίσημως το αίτημα της επιστροφής των μαρμάρων τέθηκε για πρώτη φορά το 1982 από την ηθοποιό και τότε Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη, στην παγκόσμια διάσκεψη της UNESCO στο Μεξικό. Από τότε μέχρι και σήμερα το θέμα της επιστροφής των Ελγίνειων παραμένει ανοικτό.

Ωστόσο, τα επιχειρήματα για τη μη επιστροφή των μαρμάρων καταρρίπτονται και ειδικότερα σήμερα. Εκτός του ότι το εμπονομαζόμενο φερμάνι δεν έφερε ποτέ την υπογραφή του Σουλτάνου και άρα καθίσταται παράνομη η μεταφορά, πλέον κανείς δε μπορεί να ισχυριστεί ότι δεν υπάρχει ο κατάλληλος χώρος για την ασφαλή φύλαξη των μνημείων. Το Μουσείο της Ακρόπολης ήδη διαθέτει ειδικά διαμορφωμένους χώρους για τον επαναπατρισμό των μαρμάρων, πράγμα που η Βρετανική Κυβέρνηση «αγνοεί οικειοθελώς». Η Ελλάδα είναι ικανή να προστατέψει την πολιτιστική της κληρονομιά, παρά το ότι βιώνει τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποιημένης οικονομικής κρίσης με τη Βρετανία να προσπαθεί με μονοκρατορικό τρόπο να διατηρήσει «τα κέρδη», που της αποφέρουν ετησίως τόσο τα Ελγίνεια όσο και τα υπόλοιπα πολιτιστικά αγαθά άλλων πολιτισμών, που εκθέτει στο Μουσείο της.

Η ΕΙΚΟΝΑ
ΤΗΣ ΚΛΟΠΗΣ

Μήπως ο διευθυντής της National Gallery, δεν θα έπρεπε να κάνει αναφορά για δανεισμό των μαρμάρων στην Ελλάδα και για ενδεχόμενη πολιτική εκμετάλλευση, όταν η Βρετανία εκμεταλλεύεται ιστορικά μνημεία που δεν της ανήκουν; Μήπως θα έπρεπε να θυμηθεί ότι τα Ελγίνεια γνώρισαν ιδιαίτερης σημασίας φθορά σε βρετανικά χέρια και να μην ισχυρίζεται ότι το μνημείο είναι ερείπιο; Μήπως θα έπρεπε ο ίδιος να επισκεφτεί το μουσείο, αλλά και το ίδιο το μνημείο;

Καταστροφή δεν είναι να ζητάς τον επαναπατρισμό μέρους της ιστορίας σου, αλλά να μιλάς για το ενδεχόμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, όταν το ίδιο το Βρετανικό Μουσείο «ζει» από εκθέματα που έχει αποκτήσει παράνομα μέσω της ιμπεριαλιστικής πολιτικής της Αγγλίας μέσω της αποικιοκρατίας που εφάρμοσε κατά το πέρασμα των χρόνων.

Ίσως θα έπρεπε ήδη να ανοίξουν οι ασκοί του Αιόλου και όλες οι χώρες που αντιμετωπίζουν το ίδιο πρόβλημα με την Ελλάδα να μιλήσουν και να απαιτήσουν την επιστροφή των πολιτισμικών τους θησαυρών. Μάλλον τότε ο Νικόλας Πένι δε θα μπορεί να επικαλεστεί συναισθηματικούς μύθους

ΠΗΓΗ:AlfaVita

Το χρονικό της αφαίρεσης των μαρμάρων

Βρισκόμαστε στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο Ναπολέων σκέφτεται να αποπειραθεί να εισβάλει στην Αγγλία. Αποφασίζει να μην το πράξει. Αντί αυτού εισβάλει στην Αίγυπτο αποσπώντας την από την τουρκική κυριαρχία, γεγονός που δυσαρεστεί πολύ τους Τούρκους. Διακόπτουν τις διπλωματικές σχέσεις με τη Γαλλία και κηρύσσουν πόλεμο. Η Βρετανία βρίσκει ότι αυτή είναι μια πρώτης τάξεως στιγμή να διορίσει πρεσβευτή στην Τουρκία. Τα καθήκοντα αναλαμβάνει ο Λόρδος Elgin.

Ο Thomas Bruce, έβδομος κόμης του Elgin, που μόλις έχει παντρευτεί την όμορφη Mary Nisbett, υποσχέθηκε στην πλούσια σύζυγό του ένα υπέροχο αρχοντικό σπίτι ως δώρο για το γάμο. Εκείνη την εποχή κάθε τι ελληνικό είχε γίνει μόδα στη Μεγάλη Βρετανία. Η εκτίμηση του λόρδου Έλγιν για την ελληνική τέχνη και την αρχιτεκτονική συνδυασμένη με την επιθυμία του να γίνει ζηλευτός από τα υπόλοιπα μέλη της υψηλής Βρετανικής κοινωνίας τον παρακίνησε να προσλάβει τον Thomas

Harrison, έναν αρχιτέκτονα που είχε σπουδάσει την ελληνική και τη ρωμαϊκή τεχνοτροπία, για να σχεδιάσει το νέο του σπίτι, το Broom Hall, με κλασσικό ελληνικό ύφος.

Ο αρχιτέκτονας του, του μιλάει για τα θαύματα της ελληνικής αρχιτεκτονικής και γλυπτικής και του λέει πως θα ήταν μια θαυμάσια ιδέα να κάνει αντίγραφα από τα πραγματικά έργα στην Αθήνα. «Θαυμάσιο πράγματι» λέει ο Elgin. Αρχίζει να συγκροτεί μια ομάδα ανθρώπων που θα μπορούσαν να κάνουν αρχιτεκτονικά σχέδια με επικεφαλής έναν ικανό ζωγράφο που δεν ήταν άλλος από τον ιταλό Giovanni Battista Lusieri.

Ο στόχος του Έλγιν ενδυναμώθηκε ακόμα περισσότερο το 1799, όταν διορίστηκε πρέσβης της Βρετανίας στην Οθωμανική αυτοκρατορία και μετατέθηκε στην Κωνσταντινούπολη, στην Τουρκία. Οι Τούρκοι είχαν ήδη κατακτήσει την Ελλάδα και κατείχαν και ήλεγχαν όλες τις περιοχές, συμπεριλαμβανομένης, φυσικά, της Αθήνας.

Το 1800 έστειλε τεχνίτες του στην Αθήνα. Το συνεργείο είχε αρχικώς την αποστολή να σχεδιάσει τα μνημεία και να λάβει εκμαγεία για τη διακόσμηση της έπαυλης του λόρδου στη Σκωτία. Την εποχή εκείνη ο Έλγιν δεν είχε διανοηθεί τη δυνατότητα αφαίρεσης γλυπτών από την Αθηναϊκή Ακρόπολη. Όταν τα διεθνή πολιτικά γεγονότα οδήγησαν την Τουρκία σε συμμαχία με τη Μ. Βρετανία εναντίον της Γαλλίας, ο Σουλτάνος έδειξε την εύνοιά του στον Έλγιν ως βρετανό πρεσβευτή, ο οποίος και άδραξε την ευκαιρία για να ωφεληθεί προσωπικά και ν' αποκτήσει μια τεράστια συλλογή από αρχαιότητες. Τότε έστρεψε την προσοχή του στα μνημεία της Ακρόπολης (κυρίως στον Παρθενώνα), στα οποία ήταν πολύ δύσκολο να πλησιάσει κανείς και από τα οποία δεν είχε δοθεί ποτέ άδεια αφαίρεσης γλυπτών.

Πολλά έχουν ειπωθεί και συνεχίζονται να λέγονται για το πόσο λίγο ενδιαφέρον εκδήλωναν οι Τούρκοι για τους θησαυρούς της Ακρόπολης. Εν τούτοις, χρειάστηκαν 6 μήνες για να επιτραπεί η είσοδος στην ομάδα του Elgin. Αλλά τα κατάφεραν με 5 λίρες, στο χέρι του στρατιωτικού κυβερνήτη, για κάθε επίσκεψη. Αυτό εγκαινίασε μια διαδικασία δωροδοκίας και διαφθοράς των αξιωματικών που δεν θα σταματούσε μέχρι να συσκευαστούν και να φορτωθούν τα μάρμαρα για την Αγγλία. Όμως όταν στήθηκαν οι σκαλωσιές και τα αντίγραφα ήταν έτοιμα να γίνουν, ξαφνικά έφθασαν φήμες για προετοιμασία στρατιωτικής δράσης

των Γάλλων. Ο Τούρκος κυβερνήτης διέταξε την ομάδα του Elgin να κατέβει από την Ακρόπολη. Με 5 λίρες την επίσκεψη ή όχι, η πρόσβαση στην Ακρόπολη ήταν απαγορευμένη. Μόνο ένας τρόπος υπήρχε για να τους επιτραπεί η είσοδος ξανά. Να χρησιμοποιήσει ο Elgin την επιρροή του πάνω στο Σουλτάνο στην Κων/πολη, ν' αποσπάσει ένα έγγραφο το λεγόμενο φερμάνι που θα διέταζε τις αρχές των Αθηνών να επιτρέψουν τη συνέχιση των εργασιών.

Ο Αιδεσιμότατος Hunt πηγαίνει στην Κων/πολη να συναντήσει τον Λόρδο Elgin. Ζητά στο έγγραφο να αναφέρεται ότι οι καλλιτέχνες είναι αποκλειστικά στην υπηρεσία του Βρετανού Πρεσβευτή. Ο Elgin επισκέπτεται την Πύλη τον Ιούλιο του 1801 και αποσπά το φερμάνι. Το κείμενο του εγγράφου είναι μάλλον ύπουλα συντεταγμένο: **«Οι καλλιτέχνες να μη συναντήσουν αντίδραση στο να περπατήσουν, να επιθεωρήσουν, να μελετήσουν τις μορφές και τα κτίρια που επιθυμούν να σχεδιάσουν ή να αντιγράψουν, ή στο να τοποθετήσουν σκαλωσιές γύρω από τον αρχαίο ναό, ή στο να αντιγράψουν σε ασβεστόλιθο ή σε γύψο τα αναφερόμενα κοσμήματα και μορφές ή στο να σκάψουν, αν το βρίσκουν αναγκαίο, σε αναζήτηση επιγραφών ανάμεσα στα απορρίμματα. Ούτε να παρεμποδίστουν από το να πάρουν οποιαδήποτε κομμάτια από πέτρες με επιγραφές ή με μορφές».**

(Η μετάφραση του Hunt που παρουσιάστηκε αργότερα στην Εξεταστική Επιτροπή λέει «Qualche pezzi di pietra» δηλ. μερικά κομμάτια από πέτρα). Οι εντολές αυτές δόθηκαν στους Κυβερνήτες και το σημείο αυτό τονίζεται στο φερμάνι, «χάριν των λαμπρών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες», «Ιδιαίτερα αφού δεν βλάπτουν τα αναφερόμενα κτίρια επιθεωρώντας τα, μελετώντας τα και σχεδιάζοντάς τα».

Ταυτόχρονα, με τα άφθονα δώρα προς τους Τούρκους της Κωνσταντινούπολης και της Αθήνας και με δωροδοκίες και εξαπατήσεις ο Έλγιν έπεισε τους Τούρκους προεστώτες της Αθήνας να σιωπήσουν όσο τα συνεργεία του αφαιρούσαν τα τμήματα του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα που είχαν επιλέξει. Ο Έλγιν ποτέ δεν εξασφάλισε επίσημη άδεια από τον ίδιο το Σουλτάνο για την αφαίρεση του γλυπτού και αρχιτεκτονικού διακόσμου του μνημείου, αφού μόνο εκείνος είχε τη δικαιοδοσία να παραχωρήσει τέτοια άδεια.

Αντιθέτως χρησιμοποίησε με έντεχνο τρόπο την φιλική επιστολή του Καϊμακάμη, Τούρκου αξιωματούχου, ο οποίος εκείνη την εποχή αντικαθιστούσε τον Μέγα Βεζίρη στην Κωνσταντινούπολη. Η επιστολή που του δόθηκε ανεπίσημα ως χάρη, προέτρεπε τις Τουρκικές αρχές στην Αθήνα να επιτρέψουν στα συνεργεία του Έλγιν να σχεδιάσουν, να λάβουν εκμαγεία και να διενεργήσουν ανασκαφή γύρω από τα θεμέλια του Παρθενώνα, όπου ίσως βρισκόταν θαμμένη κάποια επιγραφή ή ανάγλυφο, με τον όρο ότι δεν θα βλάπτονταν με κανένα τρόπο τα μνημεία.

Πριν καλά καλά φθάσει το φερμάνι στην Αθήνα, γίνεται μια φοβερή επίθεση πάνω σ' ένα οικοδόμημα που μέχρι σήμερα θεωρείται από πολλούς, η ευγενέστερη και ωραιότερη από τις ανθρώπινες δημιουργίες. Όταν έγινε η έφοδος στην πύλη των Καρυάτιδων ο πυρετός ανέβηκε τόσο που ο Αιδεσιμότατος Hunt έριξε την ιδέα να μετακινηθεί όλο το κτίριο αν από τη Βρετανική πολεμική μηχανή μπορούσε να αποσταλεί ένας άνθρωπος γι' αυτό. Ο Elgin ανατρίχιασε με την ιδέα και ζήτησε να σταλεί ένα καράβι. Το αίτημα δεν θεωρήθηκε εξωφρενικό, αλλά εκείνη τη στιγμή, δεν υπήρχε διαθέσιμο καράβι.

Από το 1801 έως το 1804 τα συνεργεία του Έλγιν δρούσαν στην Ακρόπολη, προκαλώντας σημαντικές ζημιές στα γλυπτά και το ίδιο το μνημείο, αποσπώντας και διαμελίζοντας ένα σημαντικό μέρος (περίπου το ήμισυ) από το σωζόμενο γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα, μαζί με ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη, όπως ένα κιονόκρανο και ένα σπόνδυλο από κίονα. Σήμερα μεταξύ Αθήνας και Λονδίνου βρίσκονται διαμελισμένα πολλά τμήματα συχνά από το ίδιο γλυπτό.

Τον Ιανουάριο του 1804 έφτασαν στο Λονδίνο τα πρώτα 65 κιβώτια. Εκεί παρέμειναν για δύο χρόνια καθώς ο Έλγιν ήταν φυλακισμένος στη Γαλλία. Η κακή μεταχείριση την οποία υπέστησαν τα μάρμαρα ήταν αναπόφευκτη. Τοποθετήθηκαν στην υγρή και βρώμικη αποθήκη καθώς και έξω στο οικόπεδο της οικίας του Έλγιν, όπου και παρέμειναν για τρία χρόνια, παραδομένα στη διάβρωση που προκαλεί το υγρό κλίμα του Λονδίνου, ενώ εκείνος προσπαθούσε να βρει αγοραστή. Ο Έλγιν επιχείρησε να πουλήσει τα μάρμαρα στη βρετανική κυβέρνηση αλλά το ποσό που ζήτησε ήταν πολύ υψηλό με αποτέλεσμα να του

αρνηθούν. Με το πέρασμα των χρόνων, τα μάρμαρα επηρέασαν τη ζωή των ανθρώπων στη Βρετανία. Εκκλησίες, κτίρια και σπίτια χτίζονταν σε κλασικό αρχαιοελληνικό ρυθμό.

Σε επιστολή του το 1815, ο Έλγιν παραδέχεται ότι τα μάρμαρα βρίσκονταν ακόμη στην καρβουναποθήκη του σπιτιού του στο Burlington, εκτεθειμένα στην καταστροφική υγρασία.

Η μεταφορά με πλοία αυτών των ανεκτίμητης αξίας αρχαιοτήτων στην Αγγλία αντιμετώπισε δυσκολίες, αφού γινόταν από λιμάνι σε λιμάνι. Ένα πλοίο βούλιαξε και τα γλυπτά, ύστερα από παρατεταμένη έκθεση στην υγρασία των διάφορων λιμανιών, έφτασαν τελικά στη Βρετανία. Στο Λονδίνο μεταφέρθηκαν σε διάφορες αποθήκες, αφού ο Λόρδος Έλγιν είχε χάσει την περιουσία του, εξαιτίας των τεράστιων ποσών που δαπάνησε για τα συνεργεία του, τη μεταφορά των γλυπτών και τις δωροδοκίες των Τούρκων αξιωματούχων, έτσι ώστε να του είναι αδύνατο να τα στεγάσει σε δικό του χώρο. Έτσι ύστερα από την υποθήκευση της συλλογής του από το Βρετανικό κράτος, αναγκάστηκε να πουλήσει τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στη Βρετανική Κυβέρνηση, η οποία και τα μετέφερε το 1816 στο Βρετανικό Μουσείο με δαπάνη του Sir Jozeph Duvveen.

Πριν από αυτήν την τελική συναλλαγή είχε ανατεθεί σε ειδική Εξεταστική Επιτροπή να μελετήσει τα στοιχεία της υπόθεσης και τα πορίσματά της τέθηκαν υπόψη του Βρετανικού Κοινοβουλίου.

Κατά τη διάρκεια της Κοινοβουλευτικής συνεδρίας που έλαβε χώρα, ακούστηκαν πολλές φωνές που εξέφρασαν σκεπτικισμό και απόρριψη για τις ενέργειες του Έλγιν. Ακόμα και σκέψεις για την επιστροφή των Μαρμάρων διατυπώθηκαν τότε για πρώτη φορά. Ισχυρές ενστάσεις ακούστηκαν και εκτός Κοινοβουλίου, με θερμότερο υποστηρικτή τους το Λόρδο Βύρωνα.

Το Δεκέμβριο του 1940, η βουλευτής των Εργατικών κ. Keir ρώτησε τον πρωθυπουργό κ. Winston Churchill εάν τα μάρμαρα θα επιστρέφονταν στην Ελλάδα ως μερική αναγνώριση της αντίστασης που επέδειξε η χώρα αυτή ενάντια στους Γερμανούς και της θυσίας του λαού της. Η απάντηση ήταν αρνητική. Η ερώτηση της κ. Keir συμπίπτει χρονικά με μεγάλο αριθμό επιστολών υπέρ της επιστροφής των μαρμάρων στην Ελλάδα, τις οποίες δημοσιεύουν οι Times.

Το 1941, ο αρχηγός της Εργατικής παράταξης κ. Clement Attlee, μέλος της κυβέρνησης συνασπισμού που βρισκόταν στην ηγεσία την περίοδο του πολέμου, απάντησε στην κ. Keir ότι δεν υπήρχε πρόθεση να ληφθούν μέτρα για την επιστροφή των μαρμάρων.

Από τους 97 σωζόμενους λίθους της ζωφόρου του Παρθενώνα, οι 56 βρίσκονται στο Λονδίνο και οι 40 στην Αθήνα. Από τις 64 σωζόμενες μετόπες, οι 48 βρίσκονται στην Αθήνα και οι 15 στο Λονδίνο. Από τις 28 σωζόμενες μορφές των αετωμάτων, οι 19 βρίσκονται στο Λονδίνο και οι 9 στην Αθήνα.

Η άγνωστη επιστολή

Η επιστολή αυτή έχει ιδιαίτερη αξία για δύο λόγους: πρώτον, γιατί ο συντάκτης της ήταν ο επικεφαλής της βρετανικής διπλωματικής αντιπροσωπείας στην Κωνσταντινούπολη το διάστημα 1809-1810· και, δεύτερον, γιατί ήταν χάρη στις δικές του πολύμηνες προσπάθειες που εκδόθηκε το περίφημο «φιρμάνι» του 1810. Ας

πούμε πριν απ' όλα ότι η γνησιότητα της επιστολής (ακριβέστερα του προσχεδίου της που έχει σωθεί) είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Τόσο το μελάνι όσο και το χαρτί είναι της περιόδου στην οποία είναι χρονολογημένη. Επιπλέον μια σύγκριση με τον γραφικό χαρακτήρα του Adair, όπως αυτός μας δίνεται στις υπάρχουσες επιστολές του, δείχνει ξεκάθαρα ότι γράφτηκε από το χέρι του. Το κείμενο της επιστολής:

«Σε απάντηση του ερωτήματος της Εξοχότητάς σας σχετικά με τα μαρμάρια Γλυπτά που η Εξοχότητά σας συγκέντρωσε στην Αθήνα και για την αποστολή των οποίων σ' αυτή τη χώρα μου ζητήθηκε από τον υπουργό των Εξωτερικών να αποταθώ για άδεια στην τουρκική κυβέρνηση πρέπει να σας πληροφορήσω ότι ο κ. Pisani περισσότερες από μία φορές με διαβεβαίωσε πως η Πύλη αρνείται απολύτως ότι έχετε οποιοδήποτε δικαίωμα κυριότητας σ' αυτά τα γλυπτά. Με την έκφραση αυτή κατάλαβα πως η Πύλη θέλει να πει ότι τα πρόσωπα που σας πούλησαν τα γλυπτά δεν είχαν κανένα δικαίωμα να το πράξουν.

Εν τούτοις επιτρέψτε μου να προσθέσω ότι η πληροφορία αυτή δεν μου δόθηκε σε κάποια επίσημη συζήτηση με τους τούρκους υπουργούς.

Έχω την τιμή να είμαι,

Λόρδε μου,

της Εξοχότητάς σας πειθήνιος και ταπεινός δούλος,

R. Adair

31 Ιουλίου 1811».

Οι διαπραγματεύσεις του Έλγιν

Εχουν περάσει ένας χρόνος και πέντε μήνες από την έκδοση του «φιρμανιού» που επέτρεψε την αναχώρηση της δεύτερης συλλογής από τον Πειραιά με προορισμό τη Μάλτα. Η πρώτη απόπειρα του Έλγιν να πουλήσει τη συλλογή του στο βρετανικό κράτος κατέληξε σε αποτυχία στα μέσα του περασμένου Μαΐου. Ο λόγος ήταν η απροθυμία του πρωθυπουργού να εισηγηθεί στο Κοινοβούλιο ποσό μεγαλύτερο των 30.000 λιρών, τη στιγμή που ο Έλγιν ζητούσε περισσότερα από τα διπλά. Φαίνεται ότι εκείνη την εποχή κυκλοφορούσαν στο Λονδίνο διάφορες φήμες σχετικά με τον τρόπο που αποκτήθηκε η συλλογή του, σοβαρότερη από τις οποίες ήταν ασφαλώς ότι η τουρκική κυβέρνηση θεωρούσε την επιχείρηση αφαίρεσης των Γλυπτών παράνομη.

Πράγματι στο ξεκίνημα των διαπραγματεύσεων για την πώληση της συλλογής του ο Έλγιν συναντήθηκε με τον πρόεδρο της Βουλής των Κοινοτήτων Charles Abbot. Στο ημερολόγιό του ο τελευταίος σημειώνει με αρκετή ειρωνεία (29 Απριλίου 1811): «Κατόπιν ήρθε ο λόρδος Έλγιν και είπε ότι αποφάσισε να πουλήσει τη συλλογή του, που περιλαμβάνει μαρμάρια, Γλυπτά, εκμαγεία, καλούπια και σχέδια, αντί ποσού ίσου με τις δαπάνες που υπέστη (για να τα συγκεντρώσει), το ύψος του οποίου θα υπολογίσει επιτροπή της Βουλής των Κοινοτήτων. Αντιπαρήλθε όλες τις ερωτήσεις σχετικά με το ζήτημα της ιδιοκτησίας και του δικαιώματος επ' αυτών, θεωρώντας τα όμως εξ ολοκλήρου δικά του. Κάτι το οποίο επιβεβαίωσε πρόσφατα ο κ. Adair, τέως πρεσβευτής μας στην Πύλη, ο οποίος λέει ότι πληροφορήθηκε με κατηγορηματικό τρόπο από την τουρκική

κυβέρνηση ότι αυτή αρνείται πλήρως πως έχει δώσει ποτέ εξουσιοδότηση στον λόρδο Έλγιν να απομακρύνει οποιοδήποτε τμήμα της συλλογής του και ότι εξακολουθεί να μην επιτρέπει την απομάκρυνση κάποιων αντικειμένων που έχουν μείνει πίσω».

Δεν είναι γνωστό αν ο ίδιος ο Adair έπαιξε κάποιον ρόλο στη διάδοση της φήμης που τον ήθελε να έχει λάβει διαβεβαίωση από την τουρκική κυβέρνηση για τον παράνομο χαρακτήρα των δραστηριοτήτων του Έλγιν. Η αρχή αυτής της φήμης θα πρέπει μάλλον να τοποθετηθεί στην περίοδο της θητείας του στην Κωνσταντινούπολη, όταν στο πλαίσιο των καθηκόντων του ενεργούσε για την έκδοση του «φιρμανιού» του 1810. Έγραφε τότε στον υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Κάνινγκ (25 Σεπτεμβρίου 1809):

«Με τη λήψη του ιδιαίτερου σας μηνύματος σχετικά με τις αρχαιότητες που συγκέντρωσε ο λόρδος Έλγιν στην Ανατολή δεν παρέλειψα να επαναλάβω το αίτημα που είχα ήδη υποβάλει ιδιωτικώς στην οθωμανική κυβέρνηση για παροχή αδείας προκειμένου αυτές να φορτωθούν (σε πλοίο) στην Αθήνα. Επειδή οι προκαταρκτικές ενέργειες με στόχο τη φόρτωσή τους δεν πραγματοποιήθηκαν με την έγκριση ενός φιρμανιού, έχω συναντήσει μεγάλη δυσκολία στο να προωθήσω τις επιθυμίες της Εξοχότητάς του και ακόμα και τώρα είναι πολύ αμφίβολο κατά πόσον ο στόχος θα μπορούσε να επιτευχθεί το ίδιο σίγουρα με ένα φερμάνι όσο με την υποβολή ιδιωτικού αιτήματος στον Βοεβόδα των Αθηνών».

Εδώ ο Adair αναφέρεται με κομπώ τρόπο στην ουσία του προβλήματος. Με την έκφραση «οι προκαταρκτικές ενέργειες με στόχο τη φόρτωσή τους» εννοεί βέβαια «η διαδικασία από την αφαίρεση των Γλυπτών ως τη μεταφορά τους στον Πειραιά». Έχουμε επομένως ακόμη μία έγκυρη μαρτυρία ότι οι Τούρκοι ουδέποτε δέχθηκαν πως το «φιρμάνι» του 1810 κάλυπτε τις ενέργειες του Έλγιν, όπως συχνά διατείνονται οι σύγχρονοι υπερασπιστές του.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Έλγιν ήταν ενήμερος των φημών που κυκλοφορούσαν εις βάρος του. Θα τις θεώρησε πιθανώς υπαίτιες σε μεγάλο βαθμό για την πρόσφατη αποτυχία των συνεννοήσεών του με την κυβέρνηση για την πώληση της συλλογής του. Αποφάσισε λοιπόν να γράψει στον ίδιο τον πρωθυπουργό Spencer Perceval προκειμένου να άρει τις «παρεξηγήσεις». Προηγουμένως φαίνεται ότι έκρινε σκόπιμο να

ζητήσει εξηγήσεις από τον Robert Adair, που εμφανιζόταν να βεβαιώνει παρανομίες του στην Αθήνα.

Η στάση της Πύλης

Η Υψηλή Πύλη δηλώνει απερίφραστα ότι αρνείται απολύτως πως ο Ελγιν έχει οποιοδήποτε δικαίωμα κυριότητας σε αυτά. Η παραπάνω μαρτυρία του Adair αποκτά μεγάλη σημασία αν αναλογιστεί κανείς ότι προέρχεται από το πιο αξιόπιστο για τη βρετανική πλευρά πρόσωπο: τον πρεσβευτή της Μ. Βρετανίας στην Κωνσταντινούπολη. Ο Pisani εξάλλου που μεταφέρει στον Adair τη θέση των οθωμανικών αρχών δεν είναι άλλος από τον Bartolomeo Pisani, επί σειράν ετών πρώτο διερμηνέα της βρετανικής πρεσβείας. Ήταν εκείνος που διαπραγματεύτηκε το «φιρμάνι» του 1801 και επομένως άριστος γνώστης της υπόθεσης. Το γεγονός ότι σε αυτόν, και όχι στον Adair, ανακοίνωσαν οι τούρκοι αξιωματούχοι τον λόγο της άρνησής τους να δώσουν άδεια εξαγωγής οφείλεται στο ότι αυτή δεν ζητήθηκε αυτοπροσώπως από τον Adair, ίσως επειδή γνώριζε την άκαμπτη στάση τους στο θέμα της ιδιοκτησίας. Αλλωστε είναι γνωστό ότι τουλάχιστον σε μία περίπτωση απέφυγε να το κάνει. Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που τίθεται για πρώτη φορά με την επιστολή Adair είναι η αναφορά σε πρόσωπα από τα οποία ο Ελγιν υποτίθεται ότι αγόρασε τα Γλυπτά. Το πιθανότερο πρόκειται για τις αρχές της Αθήνας (βοεβόδας, δισδάρης), που δεν αποκλείεται να έδωσαν στον Lusieri απόδειξη πώλησης με τίμημα το ποσό με το οποίο δωροδοκήθηκαν.

Μόλις πήρε την επιστολή του Adair ο Ελγιν συνέταξε την επιστολή του προς τον πρωθυπουργό. Σε αυτήν απαριθμούσε τις άδικες διαδόσεις που ακούγονταν: (i) ότι είχε λάβει σημαντικό μέρος των Γλυπτών ως δώρα από την Πύλη, χωρίς να υποβληθεί σε έξοδα, (ii) ότι η επιχορήγηση των 10.000 λιρών που του δόθηκε το 1806 σχετιζόταν κατά κάποιον τρόπο με τις δαπάνες της συλλογής του και (iii) ότι όσο ήταν πρέσβης δέχτηκε δώρα πέραν των συνηθιζομένων στις άλλες ευρωπαϊκές αυλές και δυσανάλογα πολλά σε σχέση με εκείνα που πήραν τα διάφορα πρόσωπα

που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις για την επανάκτηση της Αιγύπτου. Φαίνεται ότι η επιστολή του Adair δεν άφηνε περιθώρια για κανενός είδους επιχειρηματολογία. Αντί όμως να την αγνοήσει, όπως θα περίμενε κανείς, ο Ελγιν έκανε μια παράδοση εκ πρώτης όψεως κίνηση. Τη χρησιμοποίησε ως επιχείρημα για να αντικρούσει τις υπόλοιπες φήμες:

«Δεν είχα κανένα πλεονέκτημα από την τουρκική κυβέρνηση πέρα από το φερμάνι, το οποίο είχε δοθεί ομοίως σε άλλους άγγλους ταξιδιώτες. Οι διάδοχοί μου στην πρεσβεία δεν μπορούσαν να πάρουν άδεια για την απομάκρυνση αυτών που εγώ ο ίδιος δεν είχα πάρει. Και ο κ. Adair, στον οποίο δόθηκε επίσημα εντολή να αποταθεί για χάρη μου (στις αρχές για άδεια), κατάλαβε ότι "η Πύλη ηρνείτο πως τα πρόσωπα που μου πούλησαν αυτά τα Γλυπτά είχαν δικαίωμα να το πράξουν"».

Για να υποστηρίξει λοιπόν ότι δεν έτυχε ειδικής μεταχείρισης από μέρος των Τούρκων ο Ελγιν επικαλείται τις δυσκολίες που συνάντησε κατά την εξαγωγή της συλλογής του. Συγχρόνως προβάλλει ως επιπλέον ένδειξη μη φιλικής διάθεσης απέναντί του την αμφισβήτηση από την Πύλη της υποτιθέμενης αγοραπωλησίας των Γλυπτών, αφήνοντας τεχνηέντως ανοικτό το ενδεχόμενο να τα έχει όντως αποκτήσει με αγορά! Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι μπορεί ο ελιγμός αυτός του Ελγιν να μοιάζει σήμερα επικίνδυνος, δεν υπάρχει όμως αμφιβολία ότι τη στιγμή που έγινε εξυπηρετούσε τα συμφέροντά του.

Ο «καθαρισμός» των μαρμάρων από τις «βρωμιές», από Άγγλους «ειδικούς»

Ο «καθαρισμός» των μαρμάρων του Παρθενώνα διήρκεσε δεκαπέντε μήνες, από το 1938 έως το 1939. Κατά τον καθαρισμό αυτό, υπάλληλοι του μουσείου, χωρίς επίσημη έγκριση, χρησιμοποίησαν χάλκινα εργαλεία για να βγάλουν αυτό που πίστευαν ότι ήταν βρωμιά, το οποίο στην πραγματικότητα ήταν η οξειδωση της ιστορικής επιφάνειας που αποκτά ένα χρώμα σαν αυτό του μελιού. Επίσημη δήλωση που ανακοινώθηκε τότε και δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα The Times ανέφερε ότι η ανάθεση στη νέα πινακοθήκη του Λόρδου Duveen να στεγάσει τα γλυπτά θα παρείχε τη δυνατότητα να καθαριστούν και να βελτιωθεί η εμφάνιση της επιφάνειάς τους με την απομάκρυνση των σημείων που παρουσίαζαν αλλοίωση.

Στις 8 Οκτωβρίου 1938 η μόνιμη επιτροπή του βρετανικού μουσείου ανακάλυψε ότι «μετά από ακατάλληλες και χωρίς έγκριση προσπάθειες

να βελτιωθεί το χρώμα των γλυπτών του Παρθενώνα για την πινακοθήκη του Λόρδου Duneen, μερικά πολύ σημαντικά κομμάτια είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές». Αποτέλεσμα ήταν να ασκηθεί πειθαρχική δίωξη εναντίον δύο υπαλλήλων, του Frederic Pryce, τότε συντηρητή ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων, στον οποίο «δόθηκε άδεια να αποσυρθεί από την υπηρεσία Εφόρων λόγω προβλημάτων υγείας», και του βοηθού του, Roger Hinks, ο οποίος επιπλήχθηκε επίσημα για παραμέληση καθήκοντος και τιμωρήθηκε με αφαίρεση δέκα ετών αρχαιότητας στην υπηρεσία και με μείωση μισθού. Έπειτα από αυτά παραιτήθηκε και ο καθηγητής Bernard Ashmole κλήθηκε να αναλάβει το τμήμα των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων ως επίτιμη ιδιότητα.

Ωστόσο, ο George Hill (συντηρητής των ελληνικών και ρωμαϊκών αρχαιοτήτων στο βρετανικό μουσείο από το 1921 έως το 1930) αρνήθηκε ότι χρησιμοποιήθηκε αμβλύ χάλκινο εργαλείο και σε γράμμα του στην εφημερίδα The Times το 1939 δήλωσε ότι η μέθοδος καθαρισμού περιελάμβανε μόνο νερό και σαπούνι και η όποια ενδεχόμενη ζημιά δεν ήταν αντιληπτή από ένα άπειρο μάτι. Οι συντηρητές τομέων τέθηκαν υπεύθυνοι για τον καθαρισμό με καθήκον να εκδίδουν οδηγίες, να επιβλέπουν τη διαδικασία και να αναφέρουν κατευθείαν στους εφόρους του μουσείου και όχι στους διευθυντές.

Ο κ. Arthur Holcome, όμως, επικεφαλής της ομάδας καθαρισμού αρχαιοτήτων του μουσείου, δήλωσε σε συνέντευξη σε εφημερίδα στις 19 Μαΐου 1939 ότι στα μέλη της ομάδας του: « δόθηκε διάλυμα σαπουνιού νερού και αμμωνίας. Αρχικά βουρτσίσαμε τη σκόνη από τα μάρμαρα με μαλακή βούρτσα. Έπειτα τα πλύναμε με το διάλυμα χρησιμοποιώντας την ίδια βούρτσα. Τα στεγνώσαμε με σφουγγάρι και ξαναπήραμε την επιφάνεια με απεσταγμένο νερό... Για να καθαρίσω μερικά από τα πιο βρώμικα σημεία, τα έτριψα με ένα αμβλύ χάλκινο εργαλείο. Ορισμένα από αυτά ήταν τόσο μαύρα από τη βρωμιά όσο και αυτή η σχάρα» είπε ο κ. Holcombe, δείχνοντας στο τζάκι του. Παραδέχτηκε ότι μερικοί από τους άνδρες του ακολούθησαν το παράδειγμά του αλλά ισχυρίστηκε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος από την ενέργεια αυτή «διότι ο χαλκός είναι πιο μαλακός από την πέτρα.(!) Έχω χρησιμοποιήσει τα ίδια εργαλεία για να καθαρίσω μάρμαρα στο μουσείο με την άδεια τεσσάρων μέχρι τώρα διευθυντών.» (!!!)

Μια συλλογή περιοδικών με τον τίτλο «The Gymnasium of the Mind: the journals of Roger Hinks 1933-63» που εκδόθηκαν με επιμέλεια του

John Goldsmith (1984), αποκαλύπτει περαιτέρω στοιχεία που υποδηλώνουν προσπάθεια συγκάλυψης. Στην πραγματικότητα ο καθαρισμός έγινε μετά από εντολή του Sir John Soames (διευθυντή τότε του βρετανικού μουσείου) για την ικανοποίηση σχετικού αιτήματος από τον Λόρδο Duveen. Δύο σημαντικές αναφορές της υποεπιτροπής έρευνας σχετικά με τον καθαρισμό καθώς και οι ένορκες καταθέσεις των υπαλλήλων παρέμεναν, το 1984, εκτός δημοσιότητας. Το γεγονός αυτό εντείνει περισσότερο τις αμφιβολίες σχετικά με την επίσημη άποψη ότι οι Pryce και Hinks, ως επίσημοι συντηρητές, θα έπρεπε να επιβλέψουν με μεγαλύτερη προσοχή μια διαδικασία η οποία κανονικά έπρεπε να είχε περιέλθει στην ευθύνη του Sir John Forsdyke, ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα διευθυντή του βρετανικού μουσείου μετά τον Sir John Soames.

Στο Αρχείο, που βρίσκεται στο Kew, υπάρχει αναφορά σε κάποιο έγγραφο του υπουργείου εξωτερικών με τίτλο «Φροντίδα των Ελγινείων Μαρμάρων: χρήση χάλκινης βούρτσας για τον καθαρισμό των μαρμάρων με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών ζημιών στην επιφάνεια.» Ο φάκελλος έχει καταστραφεί. Η αναφορά σχετικά με το γεγονός την οποία υπέβαλε η μόνιμη επιτροπή στον Sir John Fosdyke στις 14 Ιανουαρίου 1939 πρόκειται να δοθεί στη δημοσιότητα φέτος.

Η διαμάχη σχετικά με τον καθαρισμό συνεχίστηκε το 1983, όταν το βρετανικό μουσείο κατηγορήθηκε ότι επιτάχυνε τη διαδικασία της διάβρωσης καθώς κάλυψε την επιφάνεια της καρυάτιδας με πλαστική επίστρωση που υποτίθεται ότι ήταν προστατευτική. Οι επικρίσεις εκτοξεύθηκαν από διακεκριμένο Έλληνα συντηρητή, τον κ. Σκουλίδη, καθηγητή της φυσικής χημείας, ο οποίος ανήκει στην επιτροπή συντήρησης της Ακρόπολης. Παρά το γεγονός ότι κανένας δεν θα αμφισβητούσε τη γενική φροντίδα του βρετανικού μουσείου για τα μάρμαρα, το τελευταίο αυτό γεγονός προσδίδει μεγαλύτερο βάρος στην επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης να απαιτήσει την επανάκτηση των μαρμάρων.

Τις πληροφορίες παρείχε η Βρετανική Επιτροπή για την Επιστροφή των Ελγινείων Μαρμάρων. Πρόσθετα στοιχεία συγκεντρώθηκαν από το βιβλίο «Ελγίνεια Μάρμαρα: πρέπει να επιστραφούν στην Ελλάδα;» του Christopher Hitchens.

Σύγχρονα σχόλια για τη λεηλασία που διέπραξε ο Έλγιν

Ο Edward Clarke, στο βιβλίο του «Ταξίδια σε ευρωπαϊκές χώρες» που δημοσιεύθηκε το 1811, παραθέτει μια από τις διασημότερες περιγραφές των επιχειρήσεων που διεξήγαγε στην Ακρόπολη η ομάδα εργατών του Λόρδου Έλγιν υπό την επίβλεψη του Lusieri. Σύμφωνα με τον Clarke, ο οποίος ήταν παρών όταν μεταφέρονταν οι μετώπες, επρόκειτο για φανταστικά, θαυμάσια τέχνη γλυπτά. Όμως, σε μια άτυχη στιγμή, ένα κομμάτι του πεντελικού μαρμάρου υποχώρησε κάτω από την πίεση των μηχανημάτων του Έλγιν και ο Clarke αναφέρει ότι ακόμα και ο Τούρκος αξιωματικός έβγαλε μια απελπισμένη κραυγή καθώς το μάρμαρο έσπαζε σε εκατοντάδες κομμάτια.

Ο συγγραφέας αναφέρει ακόμα ότι οι εργάτες του Έλγιν δεν κατέστρεψαν τον Παρθενώνα κατά λάθος, αλλά έκοψαν το μάρμαρο σε μικρότερα κομμάτια προκειμένου να γίνει η μεταφορά του ευκολότερη. Επίσης, ο Clarke γνώριζε ότι τα γλυπτά κοσμήματα του Παρθενώνα ήταν κατά τέτοιο τρόπο σχεδιασμένα από το Φειδία και τους συνεργάτες του ώστε η καλύτερη γωνία θέασής τους να είναι από κάτω προς τα πάνω, και όχι όταν βρίσκονται στο ύψος των ματιών, όπως συμβαίνει όταν εκτίθενται σε μουσείο.

Ολοκληρώνει την αναφορά του τονίζοντας ότι ο ναός υπέστη μεγαλύτερη ζημιά από εκείνη που προκάλεσαν τα μηχανήματα του Morosini, ότι διεπράχθη μεγάλη παρανομία και ότι η αγγλική κυβέρνηση θα μπορούσε να είχε απαιτήσει από την τουρκική κυβέρνηση τη λήψη μέτρων για την προστασία των γλυπτών.

Ο Edward Dodwell, αντικρούοντας το επιχείρημα των Βρετανών, επισημαίνει ότι οι Έλληνες δεν αδιαφορούσαν για τη διατήρηση των μνημείων. Πολλοί ήταν εκείνοι που διαμαρτυρήθηκαν στο Σουλτάνο για την καταστροφή, καθώς ήταν εκείνος που επέτρεψε στον Έλγιν να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του. Δηλώνει επίσης, ότι αισθάνθηκε ταπεινωμένος όντας μάρτυρας σ' αυτή τη λεηλασία των πλέον ξεχωριστών γλυπτών και αρχιτεκτονικών στοιχείων. Προσθέτει ότι οι τέχνες στην Αγγλία θα μπορούσαν να επωφεληθούν από προπλάσματα των γλυπτών του Φειδία και τονίζει ότι δεν πρόκειται μόνο για βέβηλη πράξη αλλά επιπλέον ανατέθηκε σε ανθρώπους που ενεργούσαν αποκλειστικά από προσωπικό συμφέρον.

Ο Thomas Hughes, άγγλος κληρικός, περιγράφει με τρομερό τρόπο τη λεηλασία της Ακρόπολης: «τύμπανα, κιονόκρανα, θριγκός, στεφάνη, όλα βρίσκονταν συσσωρευμένα σε όγκους ικανούς να προσφέρουν υλικό για ανέγερση ολόκληρου μαρμάρινου ανάκτορου.»

Ο Άγγλος ζωγράφος Hugh Williams συμφωνεί ότι τα Ελγίνεια μάρμαρα θα συνέβαλαν σίγουρα στην πρόοδο των τεχνών στην Αγγλία, αλλά δεν δέχεται ότι είχε ο οποιοσδήποτε το δικαίωμα να τα απομακρύνει από την Ελλάδα.

Ο Λόρδος Broughton αναφέρεται επίσης στην ζημιά που προκλήθηκε στον Παρθενώνα και κατηγορεί τον Έλγιν ότι σχεδίαζε να μεταφέρει ολόκληρο το ναό του Θεσείου, ο οποίος ήταν αφιερωμένος στον Ήφαιστο.

Ο Francis Douglas, μέλος του βρετανικού κοινοβουλίου διαβεβαιώνει τη Βουλή ότι οι Έλληνες θαύμαζαν τα ερείπια του Παρθενώνα και ότι ακόμα και οι Τούρκοι είχαν αρχίσει να εκτιμούν την αξία τους. Συμπληρώνει ότι κάθε γλυπτό του Παρθενώνα μας θυμίζει τη σμίλη του δημιουργού τους καθώς και εκείνους για τους οποίους φτιάχτηκε. Εκφράζει την απογοήτευσή του για την αναιδεια εκείνων που δεν δίστασαν να ξεριζώσουν τα υπέροχα κοσμήματα του Παρθενώνα και επαινεί τον Chateaubriand, ο οποίος καταλόγησε στον Έλγιν το αδίκημα της ιεροσυλίας.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΕΧΕΙ ΑΦΗΣΕΙ ΠΙΣΩ ΤΗΣ ΙΧΝΗ ΑΘΑΝΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΟΥ ΑΤΕΝΙΖΟΥΝ ΤΟ ΓΑΛΑΝΟ ΟΥΡΑΝΟ ΜΑΣ. ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΥΛΑΣΣΟΝΤΑΙ ΕΠΙΣΗΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΞΕΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ, ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΜΙΑΣ ΕΠΟΧΗΣ, ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ Ο ΛΑΟΣ ΜΑΣ ΜΕΓΑΛΟΥΡΓΟΥΣΕ.

Δεν υπάρχει τομέας στον οποίο να μη μεγαλούργησαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι. Στην τέχνη όμως, που αποτελεί μία από τις πρώτες δραστηριότητες του ανθρώπου από την εμφάνισή του στη γη, τα έδωσαν

κυριολεκτικά όλα. Όταν αναφερόμαστε στην τέχνη, εννοούμε φυσικά τη μουσική, τη γλυπτική - αγγειοπλαστική, το θέατρο, την αρχιτεκτονική και τη ζωγραφική. Εδώ σε αυτό το κεφάλαιο θα σταθούμε περισσότερο στις τέχνες, των οποίων μνημεία μας σώζονται μέχρι σήμερα. Δυστυχώς ως προς τη μουσική δεν έχουμε παρά ενδείξεις για το “μέλος των αρχαίων”, ενώ οι μαρτυρίες για τη ζωγραφική είναι τα ελάχιστα σωσμένα μνημεία κι αυτά από τοιχογραφίες. Το θέατρο θεωρείται στις μέρες μας τέχνη, τότε όμως ήταν αναπόσπαστο τμήμα των λατρευτικών εκδηλώσεων προς τιμή του Διονύσου. Τα έργα των μεγάλων τραγικών, Αισχύλου, Σοφοκλή, Ευριπίδη, και του μεγάλου κωμωδιογράφου Αριστοφάνη, δεν μπορούμε να τα θεωρήσουμε έργα τέχνης, αλλά αριστουργήματα της λογοτεχνίας. Έργο τέχνης ήταν το Θέατρο στην ολοκληρωμένη του μορφή, όπως το έβλεπαν σε παράσταση οι θεατές, όπου συνδυαζόταν ο λόγος, το μέλος, η όρχηση, μαζί με τα σκηνικά, τα κοστούμια, τη ζωγραφική. Από αυτήν την ολοκληρωμένη μορφή δεν έχουμε κανένα μνημείο (βλέπετε δεν υπήρχε τότε το video). Στην προσπάθεια όμως αναβίωσης του αρχαίου δράματος, οφείλεται η γέννηση της όπερας. Το πρότυπο του αρχαίου ελληνικού δράματος είχε στο μυαλό του ο μεγάλος Γερμανός συνθέτης Richard Wagner, όταν συνέθεσε “την τριλογία με πρόλογο” του “Το Δαχτυλίδι του Νίμπελουνγκ”. Μήπως αυτό σας θυμίζει την τριλογία με σατυρικό δράμα, της αρχαίας εποχής; Για τους λόγους αυτούς συμπεριλαμβάνουμε τη γένεση του θεάτρου στην ενότητα “Θρησκεία - Μυθολογία”, τους συγγραφείς στα “Αριστουργήματα του πνεύματος” και κρατάμε για την ενότητα αυτή τα μνημεία των αρχαίων θεάτρων, που σώθηκαν μέχρι τις μέρες μας και βρίσκονται διάσπαρτα στην ελληνική ύπαιθρο.

Για το λόγο αυτό κιόλας, θα επεκταθούμε στην αρχιτεκτονική και τη γλυπτική που παρά το πέρασμα του αδυσώπητου χρόνου, έχουν σωθεί σχεδόν αναλλοίωτα, μοναδικά μνημεία, ενός λαού που σε καιρό ειρήνης, οικονομικής ευημερίας, πνευματικής και πολιτιστικής άνθησης, μεγαλούργησε, αναζητώντας και βρίσκοντας την ομορφιά στο λιτό, το απέριπτο, το απλό. Στη γαλήνη και την ηρεμία. Στο αφιέρωμά μας αυτό θα επιμείνουμε στην προβολή των αρχαιολογικών χώρων, καθώς τα μνημεία αυτά πέραν της μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας, συμβολίζουν και εκφράζουν ένα ολόκληρο παρελθόν, ολόκληρη την ιστορία των αρχαίων χρόνων. Εξάλλου και εσείς δεν θέλετε να κάνουμε

ένα μεγάλο ταξίδι στην πανέμορφη ελληνική ύπαιθρο, κάτω από το μοναδικό ουρανό μας;

Την τέχνη, έτσι όπως σώζεται στους αρχαιολογικούς χώρους, στα ελληνικά μουσεία, τα μουσεία του εξωτερικού, δεν πρέπει να την αντιμετωπίσουμε ως μουσειακό έκθεμα. Στην περίπτωση των αρχαίων ελληνικών μνημείων και εκθεμάτων, αντικατοπτρίζονται οι εποχές, οι τάσεις, τα ήθη, η πορεία της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας μέσα στους αιώνες, όλα όσα θέλουμε να μάθουμε για τη ζωή και τον πολιτισμό των προγόνων μας. Ακολουθήστε μας σε ένα ταξίδι εικόνων μέσα από το Internet, όπου η αρχαία Ελλάδα αναβιώνει, σε αντίθεση με τη νέα, που μάλλον αιμορραγεί και αυτοκαταστρέφεται.

Τέλος, θα θέλαμε να σημειώσουμε ότι οπουδήποτε θέλετε να δικτυοταξιδέψετε στους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας, η δικτυακή σελίδα του ελληνικού υπουργείου Πολιτισμού θα σταθεί στο πλευρό σας. Κι αυτό, γιατί το πρόγραμμα του υπουργείου περιλαμβάνει όλους ή σχεδόν όλους τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία της πατρίδας μας. Κι αν έχει χώρους και μουσεία που πρέπει να καλύψει! Εκεί θα βλέπετε τα εκθέματα με ιστορικά στοιχεία για το καθένα, καθώς και φωτογραφίες με δυνατότητα μεγέθυνσης.

Ένα έξοχο πρόγραμμα, ό,τι αρτιότερο έχει να παρουσιάσει η Ελλάδα δικτυακά και μάλιστα σε έναν τομέα τόσο νευραλγικό. Γιατί, όπως επανειλημμένα δήλωνε η πρωθιέρεια του ελληνικού πολιτισμού, αν η Ελλάδα πρέπει να εξάγει κάτι στην αλλοδαπή, αυτό είναι ο πολιτισμός της. Όχι δεν είναι προγονολατρεία αυτό, ούτε μίζερες και απαισιόδοξες σκέψεις για το πού πάμε και πού βρισκόμαστε οι Νεοέλληνες. Απλά οφείλουμε να μνηθούμε στο παρελθόν, να το αγαπήσουμε αληθινά και να το αφομοιώσουμε. Φτάνει πια η αντιμετώπιση της Ελλάδας, ως ένας γεωγραφικός σωρός από αγάλματα, στύλους με φόντο τον ουρανό και τη θάλασσα. Νεοέλληνες και Νοελληνίδες. Η πατρίδα μάς καλεί σε ένα ιντερνετικό ταξίδι, στην αλλοδαπή και στην ημεδαπή για ένα συναρπαστικό ταξίδι στις θάλασσες του Internet.

Ετοιμάστε ιστιοσανίδες και φύγαμε.

ΔΙΚΤΥΑΚΟΣ ΤΟΠΟΣ ΥΠ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Μολονότι οι ελληνικοί τόποι στο Internet δεν είναι πάντοτε ό,τι καλύτερο έχουμε συναντήσει, αυτή τη φορά η Ελλάδα το έκανε το

θαύμα της. Αυτή η έξοχη σελίδα που βρίσκεται και στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα, αποτελεί την καλύτερη πρέσβειρα του πολιτισμού στο εξωτερικό. Μέσα από το πρόγραμμα “Οδυσσέας”, μπορεί να περιπλανηθεί τόσο ο Έλληνας, όσο και ο μη Έλληνας (όχι βάρβαρος) στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία της Ελλάδας. Από τον Πολιτιστικό Χάρτη της Ελλάδας

(http://www.culture.gr/maps/hellas_gr.html)

επιλέγουμε την περιοχή που θέλουμε να ξεναγηθούμε και μετά όλα παίρνουν το δρόμο τους. Εμείς θα διευκολύνουμε το ταξίδι σας και θα σας πάμε κατά χρονολογική σειρά, στις περιοχές που πρέπει να επισκεφθείτε δικτυακά.

Αυτές είναι οι διευθύνσεις που χρησιμεύουν ως αφετηρία για τις δικτυακές αναζητήσεις μας στους ελληνικούς, ψηφιακούς, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Ο τόπος του ελληνικού υπουργείου Πολιτισμού είναι έξοχος. Περιεκτικότετος και εύχρηστος, καθώς μας δίνει τη δυνατότητα παραπομπής από όποια σελίδα και αν βρισκόμαστε – εφόσον αναφέρεται το όνομα άλλου μνημείου ή αρχαιολογικού χώρου– απευθείας στην αρμόδια σελίδα.

Καθώς επιχειρούμε αυτή τη χρονολογική αρχαιολογική διαδρομή στις σελίδες του υπουργείου, παράλληλα θα σας δίνουμε και διευθύνσεις τόπων εκτός Ελλάδας, που έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με το εκάστοτε θέμα ή περιοχή, την οποία εξετάζουμε, ώστε να έχετε μία συνολική εικόνα των χώρων.

Ας δούμε τι έχει να μας δώσει το Internet για τον Κυκλαδικό πολιτισμό, τον πρώτο αξιόλογο πολιτισμό που εμφανίστηκε στον ελληνικό χώρο και γνώρισε μεγάλη άνθηση την πρώτη περίοδο της εποχής του Χαλκού, γύρω στα 3000-2000 π.Χ. Σημαντικά λείψανα βρέθηκαν στη Σύρο, Νάξο, Πάρο, Αντίπαρο, Αμοργό, Μήλο, Κέα, Θήρα. Θα εξετάσουμε τη Θήρα στη διεύθυνση που είναι και ο πλέον ονομαστός πολιτισμός. Εκτός από το μουσείο και την Αρχαία Θήρα, θα δούμε το “Ακρωτήρι Θήρας”, όπου υπάρχουν λείψανα από τα προϊστορικά χρόνια. Οι πρώτες εγκαταστάσεις στο Ακρωτήρι χρονολογούνται από την Ύστερη Νεολιθική Εποχή (τουλάχιστον από την 4η χιλιετία π.Χ.). Κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (3η χιλιετία π.Χ.) υπήρχε οικισμός στο Ακρωτήρι. Κατά τη Μέση και την Πρώιμη Ύστερη Εποχή του Χαλκού (20ος-17ος αιώνας π.Χ.) ο οικισμός αυτός επεκτάθηκε και αναδείχθηκε σε ένα από τα

σημαντικότερα αστικά κέντρα και λιμάνια του Αιγαίου. Συνεχίζουμε στην Κρήτη,

Από εκεί θα επιλέξετε τα μονοπάτια: Κνωσός, Φαιστός, Ανάκτορα Κνωσού και Φαιστού, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, για να δείτε τα εκθέματα και να πληροφορηθείτε μέσα από κείμενα σύντομα και μεστά πληροφοριών για τον Μινωικό Πολιτισμό, που ήταν ο πρώτος σημαντικός πολιτισμός της Ευρώπης. Η γεωγραφική θέση της Κρήτης, βοήθησε την επαφή με την Αίγυπτο, όπου είχε ήδη αναπτυχθεί σπουδαίος πολιτισμός.

Στη συνέχεια ας πάρουμε μία γεύση από το Μυκηναϊκό Πολιτισμό που ήκμασε στην ηπειρωτική Ελλάδα, την Ύστερη εποχή του Χαλκού στα 1580-1100 π.Χ. Εκεί θα πρέπει να αναζητήσουμε και τους πρώτους ελληνικούς πολιτισμούς. Στη διεύθυνση

<http://www.culture.gr/2/21/211/21104a/g211da01.html>

θα δείτε τους θησαυρούς των Μυκηνών, που ήρθαν στο φως από τις ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν, το 1876.

Δείτε το Θησαυρό του Ατρέως

<http://www.culture.gr/2/21/211/21104n/g211dn01.html>

καθώς και το Αρχαιολογικό Μουσείο Ναυπλίου

<http://www.culture.gr/2/21/211/21104m/g211dm04.html>

Το ταξίδι σας μπορεί και να κρατήσει ώρες, αν θέλετε να επισκεφθείτε κάθε μέρος που υποδεικνύει ο χάρτης του υπουργείου. Για να μην κουραστείτε, ας κάνουμε ένα άλμα στο χρόνο και ας επισκεφθούμε την περιοχή της Αττικής, την οποία υποθέτουμε ότι αδημονείτε όλοι να σεργιανίσετε. Στη διεύθυνση

http://www.CULTURE.GR/maps/sterea/attiki/attiki_gr.html

βλέπουμε ένα χάρτη που μας υποδεικνύει ποια μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους μπορούμε να επισκεφθούμε στον εκτός ορίων Αθήνας, Νομό Αττικής.

Επιλέγοντας τη διεύθυνση

http://www.CULTURE.GR/maps/sterea/attiki/athens_gr.html

φτάνουμε στην πόλη της Αθήνας, όπου μπορούμε να επιλέξουμε δεκάδες αρχαιολογικούς χώρους. Τον Ιερό βράχο της Ακρόπολης, το Μουσείο της Ακροπόλεως, το Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών, που διαθέτει στη συλλογή του τα μεγαλύτερα και σπουδαιότερα ευρήματα, το Μουσείο του Κεραμεικού.

Αναμφίβολα πρόκειται για το πιο γοητευτικό σημείο της διαδρομής μας, καθώς η πόλη της Αθήνας, ο ιερός βράχος, ο Παρθενώνας, θεωρούνται παγκοσμίως τα σύμβολα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, της ακμής του, της μοναδικής και λαμπρής παρουσίας του. Εξάλλου τα Μάρμαρα του Παρθενώνα και ο ξενιτεμός τους, έχουν γίνει αντικείμενο συζητήσεων και αντεγκλήσεων τα τελευταία χρόνια. Στο θέμα αυτό αναφέρεται ένας ελληνικός τόπος στο Internet. Πρόκειται για “Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα - Μία Εισαγωγή” <http://rethymno.forthnet.gr/marmara/>

Ένας τόπος ελληνικός όσο κι ο ουρανός που βλέπουμε και ο αέρας που αναπνέουμε σε τούτον τον ευλογημένο, αλλά τόσο κακοπαθημένο τόπο. Εδώ θα διαβάσετε περί της ιστορίας των Μαρμάρων του Παρθενώνα, για τα οποία γίνεται τέτοιος σαματάς τα τελευταία χρόνια. Ανεξάρτητα από εθνικιστικές ή πατριδολατρευτικές εξάρσεις, αυτός είναι ο πρώτος τόπος που σας προσκαλούμε να επισκεφθείτε. Ίσως γιατί η μακραίωνη, αλλά και τόσο πονεμένη ιστορία των *museum amphoreas* μαρμάρων συμβολίζει τους χρόνιους αγώνες μιας φυλής, που, παρά το πείσμα άλλων και της ίδια της κακοδαιμονίας της, εξακολουθεί να υπάρχει. Επιλέγουμε το μονοπάτι με τη φοβερή δήλωση του Βρετανικού Μουσείου να δεσπόζει:

“Τα φυλάμε για λογαριασμό της ανθρωπότητας”. Διαβάστε ένα ωραίο απόσπασμα: “Ανάμεσα στα γλυπτά που είναι γνωστά ως Ελγίνεια Μάρμαρα, τα πιο σημαντικά είναι η ζωφόρος και άλλα αρχιτεκτονικά γλυπτά που διέσωσε ο Λόρδος Έλγιν από τα ερείπια του Παρθενώνα, με την έγκριση των αρμοδίων στις αρχές του 19ου αιώνα. Η βρετανική κυβέρνηση αγόρασε από αυτόν ολόκληρη τη συλλογή το 1816 και την εμπιστεύτηκε στο Βρετανικό Μουσείο για να την διατηρεί και να την φυλάει συγκεντρωμένη”. Βέβαια αυτόματα γεννήθηκαν ερωτήματα και σταθήκαμε στα εξής σημεία. “... τα πιο σημαντικά είναι η ζωφόρος και άλλα αρχιτεκτονικά γλυπτά...”, “διέσωσε ο λόρδος Έλγιν...”, “έγκριση των αρμόδιων αρχών...”, “για να την διατηρεί και να την φυλάει συγκεντρωμένη”. Ευτυχώς τις ίδιες απορίες είχαν και οι συντάκτες του τόπου, που έστειλαν τα ερωτήματά τους στο Μουσείο.

Τέλος πάντων. Ας επισκεφθούμε τώρα έναν τόπο, που είδαμε και στο κεφάλαιο της Ιστορίας. Πρόκειται για το “The History of Hellas”, εν προκειμένω για τη σελίδα “The Acropolis Of Athens” <http://cal044202.student.utwente.nl/~marsares/acro/index.html>

που δίνει σημαντικές πληροφορίες για την ιστορία της Ακρόπολης από τα μυκηναϊκά χρόνια, τις καταστροφές του 1687 από Βενετούς και Τούρκους και φυσικά τον Λόρδο Έλγιν, αν και εδώ κρατά μία “διακριτικά” ανθελληνική στάση. Αξίζει πάντως να τον επισκεφθείτε και για τα άλλα στοιχεία που δίνει, τις πληροφορίες για όλα τα μνημεία της Ακροπόλεως.

Εκτός βέβαια από την Αθήνα, σπουδαίο πολιτισμό είχαν και άλλες πόλεις, τις οποίες δεν μπορούμε λόγω χώρου να μνημονεύσουμε. Αξίζει όμως να επισκεφτούμε την Αρχαία Κόρινθο, μέσα από τη σελίδα του υπουργείου,

<http://www.culture.gr/2/21/211/21104a/g211da05.html> καθώς και το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αρχαίας Κορίνθου

<http://www.CULTURE.GR/2/21/211/21104m/g211dm02.html> που διαθέτει μερικά αξιόλογα εκθέματα.

Καθώς βρισκόμαστε στον Νομό Κορίνθου, ας επισκεφτούμε το Ιερό του Ποσειδώνα στην Ισθμία

(<http://www.CULTURE.GR/2/21/211/21104a/g211da07.html>)

“Το ιερό του Ποσειδώνα στην Ισθμία ήταν σημαντικό θρησκευτικό και αθλητικό κέντρο, όπου κάθε δύο χρόνια γίνονταν πανελλήνιοι αγώνες, “τα Ισθμια”, προς τιμήν του Μελικέρτη - Παλαίμονα ή του Ποσειδώνα. Η θέση οχυρώθηκε στα 1200 π.Χ., ενώ ιεροτελεστίες τελούνταν από τα μέσα του 11ου π.Χ. αιώνα. Ο ναός του Ποσειδώνα, που οικοδομήθηκε για πρώτη φορά τον 7ο αιώνα π.Χ., γνώρισε τρεις οικοδομικές φάσεις από τα μέσα του 7ου π.Χ. αιώνα έως το 146 π.Χ. Στον 6ο π.Χ. αιώνα κατασκευάζεται το πρώτο στάδιο και στον 5ο π.Χ., ο περίβολος του Παλαίμονα και το θέατρο. Στα ρωμαϊκά χρόνια επισκευάζονται ο ναός και το θέατρο, ενώ παράλληλα ιδρύεται ο κυκλικός ναός του Παλαίμονα και ένα λουτρό. Το ιερό εγκαταλείπεται στα τέλη του 4ου μ.Χ. αιώνα και το οικοδομικό υλικό των κτιρίων του θα χρησιμοποιηθεί αργότερα για την κατασκευή του “Εξαμιλίου τείχους”. Θέλετε να πάρετε μίαν ιδέα από τις ανασκαφές;

Επιλέξτε τον τόπο “The Ohio State University Excavations at Isthmia” <http://www.acs.ohio-state.edu/history/isthmia/>

και θα πληροφορηθείτε για τις σύγχρονες ανασκαφές στα Ισθμια, περισσότερα στοιχεία από αυτά που μνημονεύει η ελληνική σελίδα. Οι ανασκαφές ξεκίνησαν το 1952, υπό τη διεύθυνση του Oscar Broneer του University of Chicago, και ο Paul A. Clement του UCLA συνέχισε

την εξερεύνηση στα Ίσθμια ξεκινώντας το 1967 (σσ. Τρομερή ημερομηνία - σύπωση!!!).

Το 1987 ο Timothy E. Gregory διαδέχθηκε τον καθηγητή Clement ως διευθυντής στα Ίσθμια και το Ohio State University ανέλαβε τη χρηματοδότηση των ανασκαφών. Το University of Chicago συνεχίζει το πρόγραμμα της έρευνας κάτω από τη διεύθυνση της καθηγήτριας Elizabeth R. Gebhard;

Τα δύο προγράμματα των πανεπιστημίων συνεργάζονται σε πολλά επίπεδα και προωθούν την από κοινού μελέτη και έκδοση των υλικών, αν και πρόκειται για ξεχωριστούς οργανισμούς με το δικό τους προσωπικό και οικονομική δομή.

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει να δούμε και τον αρχαιολογικό χώρο της Ολυμπίας

<http://www.culture.gr/2/21/211/21107a/g211ga02.html>

καθώς και το Αρχαιολογικό Μουσείο της

<http://www.culture.gr/2/21/211/21107m/g211gm04.html>

όπου μπορούμε να καμαρώσουμε και στον Ερμή του Πραξιτέλη.

Ένας από τους ομορφότερους, αλλά και σπουδαιότερους αρχαιολογικούς χώρους είναι αυτός των Δελφών

<http://www.culture.gr/2/21/211/21110a/g211ja01.html>

Το συναρπαστικό φυσικό τοπίο κόβει την ανάσα και νομίζει κανείς ότι αφουγκράζεται την ατμόσφαιρα της εποχής εκείνης. Δείτε τις φωτογραφίες του στο τόπο web και ξεναγηθείτε στα μοναδικά ευρήματα του Μουσείου.

Άλλος ένας ανυπέβλητος σε ομορφιά χώρος είναι αυτός της Δήλου.

<http://www.culture.gr/2/21/211/21121a/g211ua06.html>

Ο απόλυτος αρχαιολογικός χώρος που έχει κιόλας μακραίωνη και πονεμένη ιστορία. Είναι ίσως και ο πιο ενδιαφέρων αρχαιολογικός χώρος. Αν διαβάσετε για την ιστορία της, τότε θα δακρύσετε από τα δεινά και τα πάθη του ιερού αυτού νησιού, που γνώρισε και τη μεγάλη λαμπρότητα και την απόλυτη παρακμή.

Μητρόπολη στην εποχή της. Αν έχετε πάει εκεί, θα έχετε νιώσει και την περίεργη αύρα που αναδύεται από την αρμύρα της θάλασσας, τον καυτερό ήλιο και τα βουβά μαρμάρια αγάλματα. Είναι ένα απόλυτα συγκλονιστικό τοπίο, σαν να βρίσκεται χαμένο στο χώρο και το χρόνο. Μήπως αυτό που πίστευαν ότι το νησί εκινείτο, για να γεννήσει η Λητώ, ήταν αλήθεια;

Επισκεφθείτε επίσης το Αρχαιολογικό Μουσείο Δήλου

<http://www.culture.gr/2/21/211/21121m/g211um08.html>

Η τελευταία επίσκεψή μας θα γίνει στη Βεργίνα και τις Αιγαίς

<http://alexander.macedonia.culture.gr/2/21/211/21117a/g211qa04.html>

καθώς και στους Βασιλικούς τάφους των Αιγών

<http://alexander.macedonia.culture.gr/2/21/211/21117a/g211qa07.html>

εκεί που όπως λέει ο τόπος “Το 1977 η σκαπάνη του Μ. Ανδρόνικου έφερε στο φως τους βασιλικούς τάφους της Μεγάλης Τούμπας, ανάμεσα στους οποίους σημαντικότερος ήταν εκείνος του Φιλίππου ΒΔ (359-336 π.Χ.), μία ανακάλυψη που θεωρήθηκε ως ένα από τα σημαντικότερα αρχαιολογικά γεγονότα του αιώνα μας”.

ΘΕΑΤΡΟ

Διαβάστε το παρακάτω εισαγωγικό σημείωμα του ελληνικού τόπου <http://www.istos.net.gr/theater/htm/theaters/gaindex.htm> που είναι αφιερωμένος στα Αρχαία Θέατρα.

Είναι από τα πιο όμορφα λόγια που έχουν ειπωθεί ποτέ για το θέατρο, αυτήν την καθαρά ελληνική δημιουργία, που σε κανένα άλλο λαό του κόσμου δεν παρουσιάστηκε στη μορφή αυτήν του αρχαίου δράματος. Ο συγκεκριμένος τόπος ονομάζεται “Ελληνικά Θέατρα” και περιλαμβάνει όλα τα αρχαία Θέατρα που σώζονται ως τις μέρες μας. Κάθε Θέατρο έχει τη δική του σελίδα με φωτογραφία και ένα σύντομο σημείωμα. Κρίμα που οι φωτογραφίες δεν είναι μεγάλες.

“...Στεκόμαστε σ’ αυτό που έχει διασωθεί, αλλά παρακολουθούμε και τα γεγονότα στη σύγχρονη Ελλάδα. Δεν αισθανόμαστε, βέβαια, σαν καθάραιμοι αρχαίοι Έλληνες, αλλά σαν άμεσοι κληρονόμοι του αρχαίου ελληνικού θεάτρου. Ζούμε στην ίδια χώρα με τους αρχαίους. Μπορούμε να αντλήσουμε από τις ίδιες πηγές μ’ εκείνους και να εκμεταλλευτούμε καθετί που εμπλούτισε την ελληνική παράδοση στο πέρασμα των καιρών. Παρ’ όλο που στο μεταξύ έχουν περάσει αιώνες, ζούμε πάντα κάτω από τον ίδιο ουρανό, μας φωτίζει ο ίδιος ήλιος και μας τρέφει η ίδια γη. Οι γεωλογικές και κλιματολογικές συνθήκες που επηρεάζουν και διαμορφώνουν την καθημερινή ζωή μας και τις σκέψεις μας, είναι ακόμη οι ίδιες, όπως τότε. Οι σκέψεις και τα συναισθήματά

μας επηρεάζονται από την ίδια φύση που περιέβαλε τους προγόνους μας. Ο βοσκός ξυπνάει πάντα πριν από το ξημέρωμα και οι αρχαίοι δρόμοι τον οδηγούν στο κοπάδι του. Ο ψαράς στους ίδιους πάντα βράχους πιάνει τα χταπόδια του. Και οι πλανόδιοι πωλητές ψάχνουν πάντα για σκιά, κάτω από τα δέντρα. Έτσι εμείς, οι Νεοέλληνες έχουμε το μεγάλο προνόμιο να μας περιβάλλουν καθημερινά οι ίδιες φόρμες, μορφές, ρυθμοί και ήχοι όπως τον Αισχύλο, τον Σοφοκλή, τον Ευριπίδη και τον Αριστοφάνη... ”

ΚΑΡΟΛΟΣ ΚΟΥΝ, Σκηνοθέτης, Ιδρυτής του “Θεάτρου Τέχνης”.
(Απόσπασμα από το βιβλίο “Κάνουμε θέατρο για την ψυχή μας”,
Καστανιώτης, Αθήνα 1987).

ΤΑ ΞΕΝΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

Τα περισσότερα από τα πλέον διάσημα αριστουργήματα της αρχαίας ελληνικής τέχνης βρίσκονται σε διάφορα μουσεία ανά τον κόσμο. Ας πραγματοποιήσουμε μία επίσκεψη. Πρώτος σταθμός το “Βρετανικό Μουσείο” <http://www.british-museum.ac.uk/> που αυτοαποκαλείται ως “One of the great museums in the world”. Να χλευάσουμε ή όχι; Βεβαίως και μεγάλο και πλούσιο είναι και πώς θα ήταν δυνατόν να μην ήταν, από τη στιγμή που φιλοξενεί “για χάρη της ανθρωπότητας” μνημεία από όλον τον κόσμο; Δυστυχώς η δικτυακή σελίδα είναι πολύ φτωχή και δεν δείχνει ούτε μάρμαρα, ούτε τίποτα. Και αναρωτιόμαστε:

Εδώ στον τόπο του Internet δεν τα βγάζουν και θα τα δώσουν στην Ελλάδα;

Εν συνεχεία ας δούμε το Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης στις διευθύνσεις <http://www.metmuseum.org/> και

<http://www.metmuseum.org/htmlfile/gallery/first/greek.html> και

εδώ η εικόνα είναι φτωχή και δεν δείχνει ο τόπος λίγα από τα εκθέματά του, σε αντίθεση με το Μουσείο Λούβρο που έχει τρεις διευθύνσεις στο δίκτυο (<http://www.smartweb.fr/louvre/> και

<http://www.paris.org/Musees/Louvre/> και

<http://mistral.culture.fr/louvre/>)

Στην πρώτη διεύθυνση έχουμε έναν τόπο λίαν δύσχρηστο, χρήσιμο, όμως, απλά για να έχετε μία άποψη και κάτοψη του μουσείου. Στη

δεύτερη διεύθυνση θα μπορέσετε να δείτε την Αφροδίτη της Μήλου και τη Νίκη της Σαμοθράκης.

Δεν εκτίθεται στο Internet όλη η συλλογή. Επισκεφθείτε το “The Detroit Institute of Arts” <http://class.oeonline.com/dia.org/docs/galleries/ancient/greece/greece.html>

ένα πλουσιότατο μουσείο, από εκθέματα αρχαίων πολιτισμών. Περιλαμβάνονται φυσικά και από τη μητέρα πατρίδα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και “The University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology” <http://www.upenn.edu/html/museum/index.html>

Θα δείτε ότι αναγεννιέται ολόκληρη η αρχαία Ελλάδα και η ζωή μέσα από τα εκθέματα του Μουσείου. Ακολουθήστε [zografiki 1.jpg](#) (45975 bytes) λοιπόν τη σελίδα “The Ancient Greek World” http://www.museum.upenn.edu/Greek_World/Index.html και απολαύστε αρχαία ελληνική τέχνη.

Άλλο ένα πανεπιστήμιο με μουσείο και μεγάλη συλλογή στη διάθεσή του είναι το “Michael Carlos C. Museum” από το Emory University στην Atlanta.

<http://www.emory.edu/CARLOS/>

<http://www.emory.edu/CARLOS/H3collections.html>

Στη δεύτερη διεύθυνση, που είναι και αυτή που μας ενδιαφέρει, διαβάζουμε ένα κατατοπιστικό εισαγωγικό σημείωμα για την ελληνική ιστορία των αρχαίων χρόνων, ώστε να καταλάβει ο αναγνώστης - σέρφερ, τι πρόκειται να δει. Στις ΗΠΑ βρίσκουμε αρχαιοελληνική λατρεία σε πολλά πράγματα, από τα ονόματα των πόλεων μας μέχρι το σύστημα της κυβέρνησης.

Για να αλλάξουμε παραστάσεις:

Αν θέλετε να δείτε και ολίγη καλλιτεχνική φωτογραφία, πηγαίνετε στον τόπο

“Welcome To Elias Eliadis Home Page”

<http://users.hol.gr/~eliad/index.htm>

Ο φωτογράφος παρουσιάζει ένα μικρό δείγμα της δουλειάς του με ασπρόμαυρες και έγχρωμες φωτογραφίες από αρχαία ελληνικά αγάλματα, που είναι ουσιαστικά ρωμαϊκά αντίγραφα μεταξύ 1ου αιώνα π.Χ και 4ου αιώνα μ.Χ.

Το παραθέτουμε απλά για να ρίξετε μία ματιά, καθώς τα βρίσκουμε ιδιαίτερα ενδιαφέροντα. Τα νομίσματα είναι φωτογραφίες που προέρχονται από το Εθνικό Νομισματικό Μουσείο και το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

“Welcome to ArtServe-The Australian National university”

<https://rubens.anu.edu.au/index2.html>

Ενδιαφέρουσα εικαστική περιήγηση προσφέρει και το “Antikensammlungen Erlangen” (<http://www.phil.uni-erlangen.de/>) Υπάρχει και αγγλική έκδοση, όχι όμως σε όλες τις σελίδες.

Ενδιαφέροντα μονοπάτια: “Zum Palast des Nestor” in Pylos
http://www.phil.uni-erlangen.de/~p1altar/ausstellung_html/lectures_html/pylos/pylos01.html

Ευχαριστημένοι; Μη βιάζεστε. Δεν τελειώσαμε ακόμη. Παρακάτω θα σας δώσουμε διευθύνσεις που θα διευκολύνουν τις περαιτέρω αναζητήσεις σας στο δίκτυο.

Οι συνέπειές του διαμελισμού για τα γλυπτά και τα μνημεία

Με μεγάλη προσπάθεια και δίχως να υπολογίζουν τις συνέπειες, οι εργάτες του Έλγιν κατόρθωσαν να αφαιρέσουν τα καλύτερα διατηρημένα γλυπτά του Παρθενώνα και άφησαν πίσω ό, τι λανθασμένα θεώρησαν ρωμαϊκό – ή ό, τι δεν μπόρεσαν να αποσπάσουν λόγω τεχνικών δυσκολιών ή απλώς ό, τι δεν ανακάλυψαν ή ό, τι δεν πρόλαβαν να αφαιρέσουν. Ο Έλγιν είχε προγραμματίσει να επιστρέψει στην Ελλάδα, αφότου έληξε η θητεία του στην Κωνσταντινούπολη, στις αρχές του 1803, προφανώς για να συνεχίσει να συγκεντρώνει αρχαιότητες, αλλά η μοίρα του επεφύλασσε πολλές δυσάρεστες εκπλήξεις, όπως την φυλάκιση του από τους Γάλλους στον δρόμο της επιστροφής του στην πατρίδα του, το διαζύγιο, τη χρεοκοπία του και πολλά άλλα, με

αποτέλεσμα να μην καταφέρει ποτέ να επισκεφθεί ξανά την Αθήνα. Πιθανώς και να είχε σταθμίσει την πιθανότητα στρατιωτικής επέμβασης στην Αθήνα, με στόχο την αφαίρεση περισσότερων αρχαιοτήτων, όταν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του στην πόλη μελέτησε τα οχυρωματικά της έργα.

Οι συνέπειες, πάντως, των επεμβάσεών του στον Παρθενώνα και στον γλυπτό του διάκοσμο ήταν ολέθριες. Ο λόρδος Έλγιν κατακρίθηκε αυστηρά, από την εποχή ακόμη της αφαίρεσης των γλυπτών του Παρθενώνα, για τον ωμό τρόπο που μεταχειρίστηκε το μνημείο και για την ανεπανόρθωτη ζημιά που αυτό υπέστη. Κριτική για την απογύμνωση του μοναδικού αυτού μνημειώδους κτηρίου της κλασικής αρχαιότητας ασκήθηκε εναντίον του, ως επί το πλείστον από Βρετανούς *dilettanti*, που ταξίδευαν από τόσο μακριά για να επισκεφθούν τα ερείπια της αρχαίας Αθήνας, με πιο ισχυρή μεταξύ τους να υψώνεται η ποιητική φωνή του Λόρδου Βύρωνα. Αν το συνεργείο του Έλγιν είχε περιορίσει τη δράση του στα γλυπτά που κείτονταν στο έδαφος ή ήταν κρυμμένα στα ερείπια, τα οποία είχαν σχηματιστεί γύρω από το μνημείο μετά την έκρηξη του 1687, είναι αμφίβολο εάν ο Έλγιν θα 'χε δεχθεί τόσο σφοδρή κριτική. Ένας ανώνυμος συγγραφέας στη Ρώμη, το 1803, εκφράζει την εξής άποψη «... όχι μόνο έχουν μεταφερθεί όλα τα κινητά έργα αλλά και πολλά που ως τότε θεωρούνταν ακίνητα ...». Αυτά τα λόγια παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι γράφονται στις αρχές του 19ου αιώνα αλλά αναφέρονται σε βασικές νομικές αρχές σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά (τί δηλαδή προσδιορίζεται ως ακίνητο και τι ως κινητό), ζητούμενα που θεωρούνται καθοριστικά και εξέχουσας σημασίας στην εποχή μας.

Ο Παρθενώνας, μετά τις κακουχίες του στη χριστιανική περίοδο, τον βομβαρδισμό από τους Βενετούς, την Οθωμανική κυριαρχία και τις πρώτες επισκέψεις ξένων περιηγητών, μεταμορφώθηκε τελικά σε ξεγυμνωμένο ερείπιο από τον Λόρδο Έλγιν, ο οποίος, μάλλον, ποτέ δεν συνειδητοποίησε, (ενδεχομένως ούτε ενδιαφερόταν να συνειδητοποιήσει) τον αντίκτυπο αυτής της επιχείρησης. Επισκέφθηκε την Αθήνα για λίγους μήνες το 1802, περίπου ένα χρόνο μετά την αφαίρεση της πρώτης μετόπης, και έτσι, δεν είδε τη θλιβερή μεταμόρφωση της εικόνας του μνημείου (εικ. 2α και 2β).

Πολλά απομεινάρια μαρμάρων προερχόμενα από το οπίσθιο τμήμα των λίθων της ζωφόρου (μετά τον πριονισμό τους από την λαξευμένη εξωτερική τους επιφάνεια) κείτονται σήμερα στο έδαφος δίπλα στον Παρθενώνα, με έκδηλα τα σημάδια από τα πριόνια να μαρτυρούν την ιστορία τους.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να παραθέσουμε κείμενο του Άγγλου περιηγητή E. Dodwell , που επισκέφθηκε την Αθήνα το 1801 και το 1805:

«Κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου μου στην Ελλάδα υπέστην απεριγραπτή ταπείνωση να είμαι παρών, όταν ο Παρθενώνας απογυμνώθηκε από τα καλύτερα γλυπτά του και όταν κάποια από τ' αρχιτεκτονικά του μέλη ρίχθηκαν στο έδαφος. Είδα αρκετές μετόπες απ' το νότιο άκρο του ναού να αποξηλώνονται . Ήταν τοποθετημένες μέσα σε εσοχή, ανάμεσα στα τρίγλυφα και προκειμένου να τις αναστηλώσουν ήταν απαραίτητο να ριξουν στο έδαφος το μεγαλοπρεπές γείσο που τις κάλυπτε. Το νότιο άκρο του ανατολικού αετώματος είχε την ίδια τύχη και σε αντίθεση με την γραφική ομορφιά και καλή διατήρηση στην οποία βρισκόταν όταν το πρωτοείδα τώρα, συγκριτικά με πριν, είχε μετατραπεί σε μια λυπηρή κατάσταση ερειπωμένου συντριμμιού».

Το κατά ποσόν η αφαίρεση των γλυπτών που μεταφέρθηκαν στο Λονδίνο οδήγησε στη διάσωση τους, καθίσταται αρκετά αμφισβητήσιμο. Αδιαμφισβήτητο, όμως, είναι ότι ο Παρθενώνας, ως μνημείο, υπέστη μεγάλες φθορές από τις ενέργειες του Έλγιν. Το γεγονός αυτό καταδεικνύεται από τις ακόλουθες επισημάνσεις:

1. Προκειμένου να αφαιρεθούν γρηγορότερα οι μετόπες, το γείσο σφυροκοπήθηκε βάνουσα και ρίχτηκε στο έδαφος , με αποτέλεσμα να κατακερματιστεί σε εκατομμύρια θραύσματα μαρμάρου. Η καταστροφή του είναι αμετάκλητη.
2. Τα υπερκείμενα της ζωφόρου μέλη, οι θράνοι, μοιράστηκαν στην ίδια τύχη με τα γείσα. Το πίσω μέρος κάθε λίθου της ζωφόρου πριονίζονταν, με μακριά ισχυρά πριόνια, προκειμένου να μεταφερθεί η γλυπτή διακόσμηση (που είχε λαξευτεί στην εξωτερική επιφάνεια) ευκολότερα στην Αγγλία.

3. Το νότιο άκρο του ανατολικού αετώματος συνετριβή, καθώς ρίχθηκε στο έδαφος.
4. Τα τρίγλυφα υπέστησαν σημαντικές ζημιές κατά τη διάρκεια της αφαίρεσης των μεταξύ τους μετοπών.
5. Τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι άνδρες του Έλγιν, ήταν πρωτόγονα(τροχαλίες, σχοινιά, πριόνια, σφυριά και σμίλες).

Το συνεργείο του Έλγιν δεν ήταν προετοιμασμένο για τέτοιες δραστηριότητες και όλες οι ενέργειες του βασιζονταν στον αυτοσχεδιασμό, αφού τα πινέλα και οι γραφίδες του Lusieri, ξαφνικά, παραχώρησαν τη θέση τους σε χονδροειδή εργαλεία αποξήλωσης. (εικ. 3,4 και 5).

Εν ολίγοις, ένα μεγάλο μέρος του υλικού που είναι, σήμερα, απαραίτητο για την αποκατάσταση της ανωδομής του μνημείου, δε σώζεται. Επιπλέον, σημαντικά αρχιτεκτονικά μέλη, όπως τμήματα θράνων, ένας σπόνδυλος κίονα κι ένα κιονόκρανο, είναι ανάμεσα στα τμήματα του γλυπτού διακόσμου που εστάλησαν στην Αθήνα. Το δωρικό κιονόκρανο του Παρθενώνα που αφαιρέθηκε, χρειάστηκε να κοπεί με πριόνι στα δυο, προκειμένου να χωρέσει από τα Προπύλαια, κατά την απομάκρυνσή του από την Ακρόπολη(Εικ. 6).

Ευτύχημα αποτελεί, παρά ταύτα το γεγονός, ότι ορισμένα γεγονότα που οφείλονται σε ατυχείς ενέργειες του 19ου αιώνα, μπορούν, τουλάχιστον, να αποκατασταθούν σήμερα. Είναι, άλλωστε, αντιληπτό, ότι κατά τη διάρκεια μιας αναστήλωσης, ιδίως στην περίπτωση σημαντικών μνημείων, το σωζόμενο πρωτότυπο αρχιτεκτονικό υλικό, είναι μείζονος σημασίας για την αποκατάστασή του. Πόσο μάλλον, στην περίπτωση του Παρθενώνα, όπου κάθε του μέλος είναι μοναδικό, οι διαστάσεις και ο άξονάς του είναι συγκεκριμένοι και είναι έτσι κατασκευασμένο ώστε να μπορεί να καταλαμβάνει μόνο μια θέση στη δομή του μνημείου. Η χάρτα της Βενετίας που αναφέρεται στις διεθνείς αρχές της δόκιμης πρακτικής για την αναστήλωση ιστορικών κτηρίων, αποδίδοντας μέγιστη έμφαση πρωτότυπου οικοδομικού υλικού.

Όσον αφορά στο κιονόκρανο του Παρθενώνα που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο, αξιοσημείωτο είναι ότι, εάν επανατοποθετούνταν στην αρχική του θέση, στο πλαίσιο αναστήλωσης της β. κιονοστοιχίας στον 10ο κίονα, (όπου ανήκει σύμφωνα με τη μελέτη του κ. Κ. Ζάμπα), θα ήταν ο μοναδικός ολοκληρωτικά αποκατεστημένος κίονας της βόρειας κιονοστοιχίας με πρωτότυπο υλικό. (εικ. 7α και β).

Μια συνέπεια, κυρίως, ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος, απόρροια των πρωτόγονων μέσων που επιστράτευσε ο Lusieri για τις αφαιρέσεις των γλυπτών, είναι η απώλεια στοιχείων για την ακολουθία ορισμένων λίθων της ζωφόρου στη βόρεια πλευρά του κτηρίου. Τα σχέδια του Carrey (τα οποία καταγράφουν την προ του 1687 κατάσταση), τα οποία θα μπορούσαν να μας παρέχουν τα απαραίτητα τεκμήρια, έχουν επιβιώσει μόνο αποσπασματικά. Εξαιτίας της έλλειψης άλλων πληροφοριών και λόγω του ότι έχουμε απωλέσει τις επιφάνειες θραύσης των λίθων, ως αποτέλεσμα των κονδροειδών επεμβάσεων του Lusieri, σήμερα οι επιστήμονες διατηρούν ακόμα επιφυλάξεις για τη θέση ορισμένων λίθων.

Μια, επιπλέον, συνέπεια, που προέκυψε από τον κατακερματισμό τμημάτων της ανωδομής του μνημείου, είναι ότι κάποια υποκείμενα μέλη, έμειναν απροστάτευτα και υπέστησαν μεγάλες φθορές εξαιτίας των καιρικών και ατμοσφαιρικών συνθηκών, τα οποία έως τότε ήταν σε κάποιο βαθμό πιο προστατευμένα .

Ένα άλλο επακόλουθο , που ευτυχώς δεν πρόλαβε να υλοποιηθεί, αλλά που θα μπορούσε να θεωρηθεί αναμενόμενο, είναι ότι κάποια μέλη που διασώθηκαν αλλά που έμειναν ασύνδετα μεταξύ τους, όπως είναι τα τρίγλυφα, θα είχαν καταρρεύσει με την πάροδο του χρόνου . Δυο λίθοι της ζωφόρου αναφέρεται ότι έπεσαν στο έδαφος στο διάστημα μερικών μόνο εβδομάδων που μεσολάβησαν μεταξύ των δυο επισκέψεων του Λόρδου Βύρωνα στην Αθήνα (1811-1823). Είναι ευτυχές γεγονός ότι η ανεξαρτησία της Ελλάδας ακολούθησε σχετικά σύντομα μετά τις αφαιρέσεις του Έλγιν και ότι το Ελληνικό κράτος αμέσως ασχολήθηκε με το ζήτημα της αναστήλωσης των μνημείων της Αθηναϊκής Ακρόπολης. Η εκπληκτική απόφαση που έλαβαν οι Έλληνες πολιορκητές της Ακρόπολης κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του '21 να στείλουν δηλαδή στους Τούρκους μολύβι για σφαίρες , προκειμένου οι Τούρκοι να πάψουν να κακοποιούν τους σπόνδυλους του Παρθενώνα με σκοπό

να αποσπάσουν τους μολύβδινους συνδέσμους από το εσωτερικό τους, μιλά από μόνη της. Οι εργασίες αναστήλωσης στην Ακρόπολη άρχισαν ευθύς αμέσως μετά την ανακήρυξη του νέου ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους (Εικ. 8).

Τα αποκτήματα του Έλγιν όμως άνοιξαν το δρόμο και την όρεξη των ξένων περιηγητών για απόκτηση ενθυμίων από την Ακρόπολη . Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, πολλά γλυπτά (κυρίως μικρά τμήματα) από τον Παρθενώνα εξαφανίστηκαν στο σύντομο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στις αφαιρέσεις του Έλγιν και στην ανεξαρτητοποίηση του ελληνικού κράτους. Στο πλαίσιο αυτής της αλυσιδωτής αντίδρασης , ο ένας χρησιμοποίησε τον άλλο ως δικαιολογία για τις πράξεις του.

Μεγάλο ευτύχημα αποτελεί το γεγονός ότι ο Lusieri δεν κατόρθωσε να συνεχίσει την αφαίρεση των γλυπτών από τον Παρθενώνα μετά τις αρχές του 1804, διότι εξαιτίας του παραδόπιστου ζήλου του αλλά και της ασυδοσίας του, ελάχιστα στοιχεία θα είχαν μείνει ανέπαφα στο κτήριο και η ζημιά θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη.

Μετά την αφαίρεση τους από την Ακρόπολη, τα Μάρμαρα μεταφέρονταν στην οικία του Βρετανού πρόξενου, Σ. Λογοθέτη, μέσα σε ένα ξύλινο καροτσάκι, το οποίο είχε κατασχεθεί από τους Γάλλους. Εκεί, συσκευάζονταν σε ξύλινα κιβώτια κι έπειτα μεταφέρονταν στο λιμάνι του Πειραιά, όπου ανέμεναν τη φόρτωση τους σε πλοία για την Αγγλία.

Εφόσον ο Έλγιν έπρεπε να βασιζείται στο Βρετανικό ναυτικό για τη μεταφορά των κιβωτίων, αναγκάζονταν να ρυθμίζει τις αποστολές των φορτίων της συλλογής του ανάλογα με το δρομολόγιο κάθε πλοίου. Αυτό εσήμαινε ότι συχνά τα κιβώτια αποβιβάζονταν σε ένα σταθμό και μετά φορτώνονταν σε άλλο πλοίο για να συνεχίσουν την πορεία τους . Αυτός είναι και ο λόγος που τα Μάρμαρα «γνώρισαν» τέτοια Οδύσσεια, έως ότου φτάσουν στα λιμάνια της Αγγλίας. Από τις 33 αποστολές που χρειάστηκαν για τη μεταφορά ολόκληρης της συλλογής του Έλγιν, οι δεκαεπτά ήταν για τις αρχαιότητες από την Ακρόπολη. Είναι αδύνατον να εξακριβώσουμε τις επιπτώσεις αυτής της μεταφοράς στην επιφάνεια των Μαρμάρων, οπωσδήποτε όμως θα τα έβλαψε. Αν μάλιστα αναλογιστεί κανείς ότι ακόμα και σήμερα, όταν αρχαιολογικές εκθέσεις

ταξιδεύουν στο εξωτερικό, υπάρχει το ενδεχόμενο να προκληθούν μικροβλάβες στην επιφάνεια των αντικειμένων, παρότι οι ειδικευμένες εταιρείες που αναλαμβάνουν τη συσκευασία και την ασφάλιση κατά τη μεταφορά, χρησιμοποιούν τον καλύτερο δυνατό εξοπλισμό και τα πιο κατάλληλα υλικά. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι όταν κιβώτια με τα γλυπτά, έφταναν στη Μάλτα (το Βρετανικό ναύσταθμο στη Μεσόγειο), ως ενδιάμεσο σταθμό στην Αγγλία (Εικ.9α και 9β), χρειάζονταν να επισκευασθούν από τις ζημιές που είχαν υποστεί κατά τη μεταφορά τους. Είναι πολύ πιθανόν, η βλάβη που παρουσίαζαν τα κιβώτια να επεκτείνονταν ως ένα βαθμό και στο περιεχόμενο τους αλλά ποιος σήμερα δύναται να διαπιστώσει τον πραγματικό αντίκτυπο που είχαν όλα αυτά στην ευαίσθητη επιφάνεια των Μαρμάρων.

Ένα ατυχές συμβάν, που διαδραματίστηκε κατά τη διάρκεια της μεταφοράς, είναι το καλά εξιστορημένο ναυάγιο του « Μέντορα», του προσωπικού πλοίου του Έλγιν, στα ανοικτά των Κυθήρων. Τα γλυπτά του Παρθενώνα, με τα οποία ήταν φορτωμένο, βυθίστηκαν στον πυθμένα της θάλασσας και οι Έλληνες δύτες χρειάστηκαν δυο χρόνια για να τα διασώσουν. Έως ότου ανασυρθούν όλα τα κομμάτια, όσα Μάρμαρα έβγαιναν στην επιφάνεια έπρεπε να παραμείνουν στην παραλία καλυμμένα με άμμο, φύκια και πέτρες. Στη συνέχεια μεταφέρθηκαν και αυτά στη Μάλτα . Η αλμύρα και η υγρασία δεν είναι οι καλύτεροι φίλοι του μάρμαρου, κατά συνέπεια τα γλυπτά θα υπέφεραν σημαντικά από αυτές τις συνθήκες. Νέα στοιχεία σχετικά με το ναυάγιο και την επιχείρηση διάσωσης των Μαρμάρων έχουν δημοσιευθεί πρόσφατα, με περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με τις κακουχίες που αντιμετώπισαν τα γλυπτά.

Το ατυχές περιστατικό του ραγίσματος του κεντρικού λίθου (λίθου V) της ανατολικής ζωφόρου σε δυο τμήματα κατά τη μεταφορά του από την Ακρόπολη, οδήγησε αθέλητα στη διάσωση και των δυο μερών του. Ο λίθος αυτός βυθίστηκε μαζί με το «Μέντορα», αλλά οι Καλύμνιοι σφουγγαράδες μπόρεσαν να ανασύρουν από το βυθό, τα δυο χωριστά τμήματά του (αν δεν είχε « ανοίξει» στα δυο κάτι τέτοιο θα ήταν αδύνατο λόγω του συνολικού βάρους του λίθου που θα εμπόδιζε την ανέλκυσή του). Όπως αποδείχθηκε ευτυχής συγκυρία αποτέλεσε το γεγονός ότι ο κυβερνήτης του « Μέντορα» δεν υπέκυψε στην τρομερή πίεση του Έλγιν, παρότι ήταν ο ιδιοκτήτης του πλοίου, για να φορτωθούν στο σκάφος τα

βαριά αετωματικά γλυπτά, διότι στην περίπτωση αυτή τα αγάλματα θα είχαν παραμείνει στα βάθη της θάλασσας, ως συνέπεια του υπέρογκου βάρους τους (Εικ.10).

Τα υπόλοιπα Μάρμαρα πέρασαν κι αυτά τη δική τους βάσανο. Χρειάστηκε να περιμένουν σε διάφορα λιμάνια της Αγγλίας κάτω από συνθήκες υγρασίας, έως ότου ο λόρδος Έλγιν να αφεθεί ελεύθερος, μετά από τρία χρόνια φυλάκισης στη Γαλλία. Πολλά κιβώτια είχαν παραμείνει επί έτη στο λιμάνι του Πειραιά (1804-1810), έως ότου και η δεύτερη αυτή συλλογή δρομολογηθεί προς την Αγγλία, δεδομένου ότι ο Lusieri είχε δυσκολίες να τα φυγαδέψει. Όταν ο Έλγιν έφτασε στην Αγγλία, αντιμετώπισε σοβαρές οικονομικές δυσχέρειες και αναγκάστηκε να μετακινήσει τα Μάρμαρα τέσσερις φορές, από έπαυλη σε έπαυλη μέσα στο Λονδίνο, ώσπου τελικά, απελπισμένος, δέχτηκε την πρόταση της Βρετανικής κυβέρνησης να αγοράσει τα Μάρμαρα.

Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν τα σημάδια από σκουριά στην επιφάνεια του κεντρικού λίθου της ανατολικής ζωφόρου (λίθος V), στα σημεία όπου εικονίζονται αριστερά ο Δίας κι η Ήρα και πιο δεξιά η Αθηνά και ο Ήφαιστος, πρέπει να αναχθούν χρονικά στην εποχή του ναυαγίου του « Μέντορα» ή ενωρίτερα, στην εποχή που ο λίθος βρισκόταν ακόμα στην Ακρόπολη (Εικ.11). Είναι αρκετά ενδιαφέρον ότι ορισμένοι λίθοι στο Λονδίνο εμφανίζουν σημεία σκουριάς στα πλάγια σε ακριβώς το ίδιο ύψος (επί παραδείγματι από τη βόρεια ζωφόρο ο λίθος X και ο λίθος XXIV) (Εικ. 12α και 12β). Ενδεχόμενο αίτιο μπορεί να είναι πιθανή σκουριά που διείσδυσε μέχρι την επιφάνεια του μαρμάρου από καρφιά που θα χρησιμοποιήθηκαν για να σφραγίσουν τα ξύλινα κιβώτια. Ίσως, όμως, τα σημάδια αυτά να προέκυψαν κατά τη διάρκεια τω

Επιχειρήματα υπέρ της επιστροφής των μαρμάρων

1. Ο Έλγιν δεν είχε άδεια που να νομιμοποιεί την αφαίρεση τμημάτων του Παρθενώνα.
2. Τα μάρμαρα έχουν υποστεί φθορά λόγω της έλλειψης γνώσεων των συντηρητών του Βρετανικού μουσείου.
3. Τα μάρμαρα του Παρθενώνα συνδέονται στενά με τον ελληνικό πολιτισμό και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του Παρθενώνα.
4. Οι αρχαιότητες στον ελληνικό χώρο αντιμετωπίστηκαν με το σεβασμό που τους αξίζει και επιπλέον σήμερα δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος καταστροφής των μνημείων.
5. Η επιστροφή των μαρμάρων θ' αποκαταστήσει το αίσθημα της δικαιοσύνης και θα ενισχύσει το αίσθημα του σεβασμού που πρέπει να διέπει τις σχέσεις των κρατών.
6. Η επιστροφή των μαρμάρων είναι αίτημα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και όχι μεμονωμένο αίτημα μιας χώρας.
7. Τα μάρμαρα του Παρθενώνα πρέπει να ενταχθούν στο νέο μουσείο της Ακρόπολης ώστε ν' αποκατασταθεί η ενότητα του μνημείου.
8. Ο φυσικός χώρος των μνημείων είναι η Ελλάδα και όχι η Μ.Βρετανία.
9. Οι έλληνες δικαιούνται να μπορούν να θαυμάσουν στην πατρίδα τους τα μνημεία του πολιτισμού τους.
10. Οι επισκέπτες θα κατανοήσουν καλύτερα την αξία του Παρθενώνα, όταν θα έχουν τη δυνατότητα να θαυμάσουν το μνημείο στο σύνολο του.

Πολιτιστική Κληρονομιά

Έχουμε το προνόμιο να ζούμε σε μια χώρα που κάθε σπιθαμή του εδάφους της μαρτυρεί πολιτισμό και ιστορία. Εκτός από τους ιστορικούς τόπους με παγκόσμια ακτινοβολία - Αθήνα, Δελφοί, Ολυμπία και πολλοί άλλοι - μνημεία υπάρχουν παντού: αρχαία ιερά και εξωκλήσια σε σχεδόν απάτητες βουνοκορφές, και στο βυθό των θαλασσών μας, καταποντισμένα λιμάνια, πλοία, έργα τέχνης, απλοί αμφορείς και τόσα άλλα, σε μεγάλο πλήθος. Είναι ένα προνόμιο μοναδικό, το οποίο, όμως δημιουργεί και τη σοβαρή υποχρέωση της προστασίας αυτής της κληρονομιάς.

Η προστασία των έργων του Πολιτισμού δεν είναι μόνον ένα ηθικό χρέος. Είναι και συμφέρον, επειδή η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί πλούτο και με την κυριολεκτική σημασία του όρου.

Ακόμα περισσότερο, όμως τα μνημεία, ως παράγοντες της ακτινοβολίας του πολιτισμού μας, είναι πηγή κύρους για τη χώρα μας και βασικό

έρεισμα για το χειρισμό εθνικών μας υποθέσεων. Ας μην ξεχνάμε ότι το κύρος αυτό, η φιλοσοφία, οι πολιτικές ιδέες και η τέχνη μας πολύ βοήθησαν στην ανάπτυξη του φιλελληνισμού, ο οποίος με τη σειρά του πολύ συνέβαλε στην αποκατάσταση της εθνικής ανεξαρτησίας μας.

Έτσι πέρα από κάθε σκοπιμότητα, η πολιτιστική κληρονομιά μας παραμένει δάσκαλος και οδηγός, η εσωτερική μας δύναμη, η ευσυνειδησία και η υπερηφάνεια μας.

Αυτό που κράτησε τον ελληνισμό όρθιο μέσα στους αιώνες είναι η δύναμη της παράδοσής του, που τροφοδοτείται από την παρουσία των μνημείων της στο περιβάλλον του καθημερινού ανθρώπου. Όμως, η παρουσία αυτή εξασφαλίζεται μόνον με κατάλληλους θεσμούς, με κατάλληλα τεχνικά έργα, με δημιουργία μουσείων και πολλά άλλα συναφή. Βεβαίως, για όλα αυτά χρειάζονται άνθρωποι, χρήματα και μέσα, πολύ περισσότερα από όσα διαθέτουμε σήμερα.

Βεβαίως - και αυτό είναι το σπουδαιότερο - χρειάζεται μια άλλου τύπου βίωση της κληρονομιάς μας, που δεν θα υπάρξει αν δεν αλλάξει εκ βάθρων το ακατάλληλο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Γιατί δεν θα διαθέτουμε δραστική προστασία της κληρονομιάς μας όσο κάθε Έλληνας πολίτης δεν θα είναι ένας συνειδητός ευαίσθητος και παθιασμένος φρουρός της.

Η εκτεταμένη διασπορά και διαρπαγή ελληνικών αρχαιοτήτων σημειώνεται από τον 17ο αιώνα, με αποκορύφωμα τη λεηλασία των Γλυπτών του πλέον διακεκριμένου μνημείου της αρχαίας ελληνικής τέχνης, του Παρθενώνα, μετά τον βομβαρδισμό του από τα στρατεύματα του Βενετού Φραντζέσκο Μοροζίνι το 1687.

Η καταστροφή και η ερείπωση του μνημείου αποτέλεσαν και την αφετηρία για τη διαρπαγή και τη σύληση του γλυπτού του διακόσμου. Επιτελείς και στρατιώτες με ένα ανάμεικτο πνεύμα λαφυραγώγησης και

καλλιτεχνικού θαυμασμού, απογοητευμένοι από την ανεπιτυχή προσπάθειά τους να καθαιρέσουν ακέραιους τους ίππους του άρματος της Αθηνάς από το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα, στρέφουν την προσοχή και τη μανία τους σε ελαφρύτερα αλλά διακεκριμένα κομμάτια των εναέτιων γλυπτών αποκεφαλίζοντας και ακρωτηριάζοντας όσες μορφές σώζονταν ακόμα στη θέση τους, καθώς δεν αρκούνται μόνο σε πεσμένα στο έδαφος κομμάτια εξαιτίας της έκρηξης. Τα διασπείρουν μάλιστα σε κάθε γωνιά της Ευρώπης.

Η κεφαλή της Ιριδας από το δυτικό αέτωμα βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου.

Εναν χρόνο μετά την έκρηξη καταλήγουν στην Κοπεγχάγη από δανούς αξιωματικούς του Μοροζίνι τα κεφάλια ενός Λαπίθη και ενός Κενταύρου από μετόπη της νότιας πλευράς του Παρθενώνα. Το κεφάλι του Κενταύρου από διπλανή μετόπη εντοπίζεται στο Βούρτζμπουργκ. Το κεφάλι ενός άλλου Λαπίθη καταλήγει στο Λούβρο. Το κεφάλι ενός γενειοφόρου από μία ακόμη μετόπη εντοπίζεται σε μουσείο του Βατικανού. Η λεηλασία με πρόχειρες σκαλωσιές συνεχίζεται και στη ζωφόρο, με αποτέλεσμα να βρίσκουμε σπαράγματα της στο Λούβρο, στο Παλέρμο, στο Βατικανό, στη Βιέννη, τη Χαϊδελβέργη, στο Μόναχο.

Συνολικός απολογισμός: δεκαπέντε μετόπες της νότιας πλευράς, 56 ανάγλυφα από τις προιονισμένες λίθους της ζωφόρου